

Miljösamverkan
Sverige

Tillsyn av vattenskyddsområden

Ett handläggarstöd

Länsstyrelserna

Titel: Tillsyn av vattenskyddsområden
Datum: 2025-06-12
Webbplats: www.miljosamverkansverige.se
E-postadress: miljosamverkansverige@lansstyrelsen.se

Förord

Miljösamverkan Sverige har arbetat fram detta handläggarstöd i projektet "Tillsyn av vattenskyddsområden". Projektet startade i februari 2024 och avslutades i juni 2025.

Personer från följande länsstyrelser har deltagit i projektgruppen:

Länsstyrelsen Blekinge
Länsstyrelsen Dalarna
Länsstyrelsen Stockholm
Länsstyrelsen Östergötland
Länsstyrelsen Jönköping
Länsstyrelsen Västra Götaland
Länsstyrelsen Skåne
Länsstyrelsen Värmland (till och med maj 2024)
Länsstyrelsen Jämtland (till och med augusti 2024)
Miljösamverkan Sverige

Till projektet har det också funnits en referensgrupp med deltagare från:

Havs- och vattenmyndigheten
Sveriges geologiska undersökning
Skogsstyrelsen
Jordbruksverket
Livsmedelsverket
Länsstyrelsen Östergötland
Länsstyrelsen Blekinge
Länsstyrelsen Västerbotten
Länsstyrelsen Västernorrland
Länsstyrelsen Norrbotten
Länsstyrelsen Södermanland
Länsstyrelsen Uppsala
Länsstyrelsen Värmland
Länsstyrelsen Västra Götaland
Vattenmyndigheterna
Nodava (Norra Dalarna vatten och avfall)

Jurister från Länsstyrelsen Skåne samt Länsstyrelsen Västra Götaland har stöttat i juridiska frågor.

Stort tack till referensgruppen och jurister för era synpunkter!

För innehållet svarar enbart projektgruppen. Varje enskild myndighet ansvarar själv för tillämpningen av materialet.

Detta handläggarstöd finns att hämta på Miljösamverkan Sveriges webbplats, www.miljosamverkansverige.se.

Innehåll

Projektbeskrivning	5
Bakgrund.....	5
Syfte	5
Avgränsningar	5
Upplägg - hur du använder handläggarstödet.....	5
Grundläggande om vattenskyddsområden och tillsyn.....	7
Grundläggande om vattenskyddsområden	7
Tillsyn av vattenskyddsområden.....	7
Genomförande av tillsyn	9
Förarbete	9
Utförande.....	13
Uppföljning	23
Juridiskt stöd för tillsyn	25
Vattenskyddsområden och dricksvattenförsörjning.....	25
Prövningsmyndighet och tillsynsmyndighet	28
Ansvarsfördelning av tillsynsansvar mellan kommun och länsstyrelse	30
Den operativa tillsynen	32
Äldre lagstiftning och tillsyn	35
Skydda vattenresursen och syftet med vattenskyddsområdet	35
Annan myndighets tillsynsansvar	38
Kunskapsbank.....	39
Övergripande vägledning.....	39
Allmän information om vattentäktens förutsättningar	39
Övergripande information om tillsyn	40
Vägledning om enskilda tillsynsområden	41
Domar	47
Bilagor	49
Bilaga 1. Exempel på ärendegång.....	49
Bilaga 2. Exempel på bokningsmeddelande	49
Bilaga 3. Exempel på frågeformulär	49
Bilaga 4. Exempel på checklista	49
Bilaga 5. Exempel på tillsynsrapport.....	49
Bilaga 6. Juridisk lathund	49
Bilaga 7. Exempel på processschema tillsyn av vattenskyddsområden	49

Projektbeskrivning

Bakgrund

Detta projekt ska underlätta för länsstyrelser att starta upp och fortsätta bedriva egeninitierad tillsyn av vattenskyddsområden på ett långsiktigt sätt. Egeninitierad tillsyn är ett arbetsområde på länsstyrelserna som historiskt har hamnat i skymundan och prioriterats ned. Det kan därför upplevas som en tröskel att starta upp egeninitierad tillsyn, särskilt om erfarenhet saknas. Det kan också vara svårt att veta var tillsyn gör mest nytta när resurser behöver prioriteras. För att underlätta en effektiv och rättssäker tillsyn som är likvärdig över hela landet behövs en utarbetad metod och beskrivning.

Syfte

Syftet med projektet är att:

- Stärka handläggare i kunskapen att bedriva tillsyn av vattenskyddsområden.
- Underlätta för fler länsstyrelser att komma i gång med och jobba effektivt med regelbunden, egeninitierad tillsyn.
- Se till så att föreskrifter för vattenskyddsområden efterlevs.
- I förlängningen skydda vattentäkter för att säkerställa vatten av god kvalitet i framtiden.

Avgränsningar

Projektet handlar om länsstyrelsens egeninitierade tillsyn och omfattar inte händelsestyrd tillsyn som olyckor, klagomål och anmälningsärenden. I projektet ingår inte kommunens tillsynsansvar, att driva revidering av vattenskyddsområden och inte att gå in på enskilda föreskrifter.

Upplägg - hur du använder handläggarstödet

Handläggarstödet kan användas i sin helhet eller så går det att välja ut olika avsnitt. Rapporten är uppbyggd så att du kan läsa enbart texten men vill du fördjupa dig finns det faktarutor och även bilagor att ta del av.

I detta handläggarstöd används begreppet huvudman för den vattenproducent, kommun, VA-huvudman, samfällighet eller liknande som ansvarar för vattenskyddsområdet. Det är vanligtvis den som ansökt om inrättande eller revidering av vattenskyddsområde för en eller flera vattentäkter, om ansvaret formellt inte har överlåtits till annan part. Ett vattenskyddsområde kan ha flera huvudmän men för enkelhetens skull använder vi endast huvudman i handläggarstödet.

Alla länsstyrelser har olika interna rutiner och delar av texten kan behöva anpassas efter den lokala situationen. Om ni till exempel redan har ett mål avseende egeninitierad tillsyn av vattenskyddsområden formulerat på din länsstyrelse kan du gå vidare till ett annat avsnitt.

Tanken är att du ska ha något att utgå från för att starta upp verksamheten och sedan anpassa efter lokala förhållanden.

Glöm inte att sprida dina goda exempel och bygg tillsammans en effektiv och rättssäker tillsyn som är rättvis, jämlik och säkrar tillgången till rent dricksvatten för kommande generationer.

Grundläggande om vattenskyddsområden och tillsyn

Grundläggande om vattenskyddsområden

Tillgång till rent dricksvatten är en grundförutsättning för liv, både för enskilda invånare och för samhället i stort. Ett sätt att skydda det råvatten som används för dricksvattenproduktion är att inrätta vattenskyddsområden. Ett vattenskyddsområde omfattar en eller flera vattentäkter och helt eller delvis de mark- och vattenområden som förser vattentäkten eller vattentäkterna med vatten. Varje vattenskyddsområde har föreskrifter som reglerar vad du får göra med, och hur du får använda, mark och vatten i området. Vattenskyddsföreskrifterna kompletterar den grundläggande miljölagstiftningen.

Vattenskyddsområden regleras i huvudsak enligt kapitel 7 i miljöbalken vilket reglerar områdesskydd. Enligt miljöbalken får länsstyrelsen eller kommunen göra ett mark- eller vattenområde till vattenskyddsområde för att skydda en grund- eller ytvattentillgång, som utnyttjas eller kan antas komma att utnyttjas som vattentäkt. Det kan vara olika typer av dricksvattentäkter men också vattentäkter för till exempel kylvatten.

Ett vattenskyddsområde ska ha ett syfte. Syftet med vattenskyddsområdet kan vara att avvärja en konstaterad negativ påverkan på råvattnet samt begränsa pågående verksamheter och markanvändning i syfte att skydda vattentäkten. Vattenskyddsområden kan också inrättas i förebyggande syfte så att inte en negativ påverkan på råvattnet uppstår. För att uppfylla syftet med vattenskyddsområdet meddelar länsstyrelsen eller kommunen föreskrifter om inskränkningar i rätten att förfoga över fastigheter. Om det behövs kan länsstyrelsen eller kommunen också meddela ordningsföreskrifter mot allmänheten om rätten att färdas och vistas inom ett område.

Samtidigt som föreskrifter ska fullgöra vattenskyddsområdets syfte får inte restriktionerna vara för långtgående så att de inskränker fastighetsägares och allmänhetens rättigheter mer än vad som behövs. Eftersom samhälle och markanvändning förändras med tiden finns det risk att äldre föreskrifter kan innebära att beslutade restriktioner antingen inte fullgör vattenskyddsområdets syfte, likväl som det kan innebära alltför långtgående restriktioner utifrån områdets nuvarande användning. Otydliga eller inaktuella skyddsföreskrifter kan också skapa tveksamheter om vad som avses och vad som krävs för att de ska kunna efterlevas, vilket i sin tur kan innebära en svårighet vid tillsyn samt en ökad risk för den aktuella vattentäkten.

Tillsyn av vattenskyddsområden

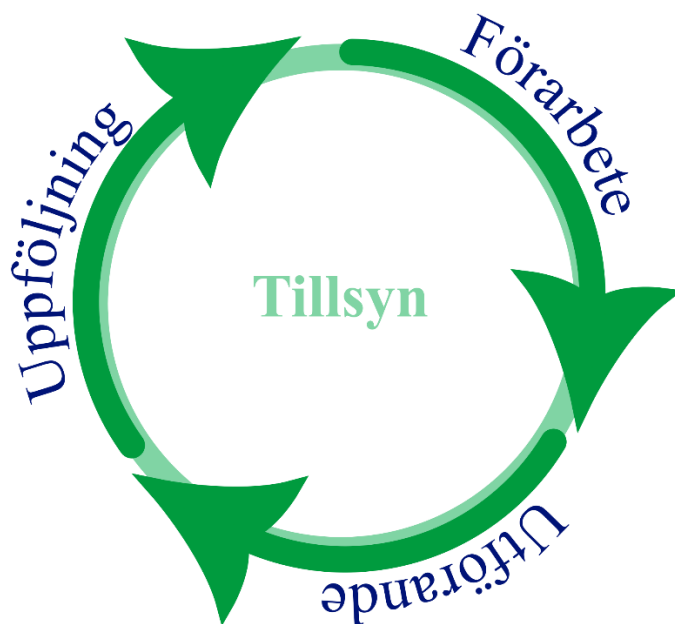
Länsstyrelsen har tillsynsansvar över de vattenskyddsområden som är beslutade av länsstyrelsen, vilket regleras i miljötillsynsförordningen. I regel är det också länsstyrelsen som är tillsynsmyndighet över de vattenskyddsområden som beslutats mot tidigare lagstiftning och genom

domar. Detta gäller även om det står i enskild föreskrift att till exempel kommun är tillsynsansvarig över en viss skyddsföreskrift. Däremot om kommunen har beslutat eller när kommunen beslutar om vattenskyddsområde blir kommunen tillsynsmyndighet. Länsstyrelsen kan överlåta tillsynen till kommunen för de områden länsstyrelsen beslutat om efter en begäran från kommunfullmäktige.

För mer detaljerad information om hur tillsyn av vattenskyddsområden relaterar till lagen se kapitlet "Juridiskt stöd för tillsyn".

Tillsyn av vattenskyddsområden innebär att tillsynsmyndigheten kontrollerar att allmänheten och verksamhetsutövare följer områdets skyddsföreskrifter. Till exempel att villkor i beviljade tillstånd enligt skyddsföreskrifterna följs. Tillsynen är fristående från den tillsyn över miljöfarlig verksamhet enligt kapitel 9 i miljöbalken som utförs av kommunernas miljönämnder eller länsstyrelsen. Områdena kan överlappa varför samarbete mellan myndigheterna är viktigt.

Rent praktiskt kan tillsynen ses som ett hjul med Förarbete – Utförande – Uppföljning. Där förarbetet innebär både långsiktig och kortsiktig planering, utföranden går in mer på hur tillsynen faktiskt genomförs och sedan uppföljningen där åtgärder och konsekvenser ses över efter genomförd tillsyn. I kommande avsnitt finns mer information om dessa tre delar.

Figur 1 Tillsynen kan ses som ett hjul med förarbete-utförande-uppföljning. Illustration av projektgruppen.

Genomförande av tillsyn

Förarbete

Undersök länets förutsättningar

För att kunna planera den egeninitierade tillsynen behöver det finnas en grund att stå på. Den utgörs av en sammanställning av befintlig information och länsstyrelsens förutsättningar för att utföra tillsyn av länets vattenskyddsområden. Det gäller särskilt om din länsstyrelse inte har gjort någon egeninitierad tillsyn tidigare.

1. Undersök och sammanställ vilket material som finns tillgängligt och som därmed utgör grunden för förberedelser och arbete med egeninitierad tillsyn. Exempel på material kan vara:
 - Länsstyrelsens behovsutredning och tillsynsplanering/tillsynsplan.
 - Länsstyrelsens verksamhetsplanering.
 - Länsstyrelsens regionala vattenförsörjningsplan.
 - Objektsregister, befintlig information om länets vattenskyddsområden. Se ruta 1.
 - Ärenden inom länets vattenskyddsområden. Till exempel om flera klagomål har kommit in i samma område, att ett nytt bostadsområde är på gång eller att flera ärenden gjorts för en viss typ av åtgärd.
 - Tidigare kunskap i arkiverade pärmar/filer eller hos medarbetare som jobbat under en längre tid.
 - Information om vattenförekomsterna, till exempel i VISS.
2. Gör en uppskattning av hur många resurser, främst arbetskraft och tid, som du har till egeninitierad tillsyn under kommande period. En period är vanligtvis ett år där planering inför tillsyn tar avstamp i verksamhetsplanering och framtagande av länsstyrelsens tillsynsplan för kommande år. Första steget att starta egeninitierad tillsyn kan alltså vara att se till att egeninitierad tillsyn får en plats i länsstyrelsens verksamhetsplanering, behovsutredning och tillsynsplan om de inte finns med sedan tidigare.
 - Gör även en uppskattning av resurser under en längre tidsperiod som sträcker sig över flera år för att enklare kunna fortsätta egeninitierad tillsyn i någon grad framöver.

Exempel på vad ett objektsregister kan innehålla

En bra utgångspunkt i planeringen av egeninitierad tillsyn är ett register som innehåller översiktlig information om länets vattenskyddsområden. Det kan vara så enkelt som en Excel-fil. Exempel på information som är bra att lista avseende vattenskyddsområden är:

- Namn
- Alternativa namn så som lokala namn, vattentäktsnamn eller smeknamn.
- Status vattenskyddsområde (till exempel gällande, överklagat, under revidering, upphävt)
- Typ av vattentäkt (till exempel grundvatten, ytvatten, konstgjord infiltration)
- Status vattentäkt (till exempel i drift, reserv, vilande)
- Datum då vattenskyddsområdet trädde i kraft och/eller beslutades
- Kommun/er
- Original diarienummer
- Eventuellt andra beslut om vattenskyddsområdet som delupphävanden eller andra revideringar
- NVR-ID (finns i Skyddad Natur)
- Vattenförekomstens ID (finns i VISS)
- Dossiernummer eller annan övergripande beteckning
- Beslutsmyndighet
- Tillsynsmyndighet
- Datum och diarienummer för senaste egeninitierad tillsyn i vattenskyddsområdet
- Prioritering inför egeninitierad tillsyn
- Beteckning på relaterad vattendom/tillstånd för vattenuttag
- Tillstånd mängd uttag, om sådant finns
- Antal bostäder som försörjs av vattentäkten
- Övriga kommentarer (för att till exempel kunna anteckna klagomål eller annat tillfälligt av vikt)

Det här är aggregerad information. Tänk på informationssäkerheten, läs mer i ruta 8 om informationssäkerhet.

Ruta 1 Exempel på vad ett objektsregister kan innehålla.

Formulera mål

1. Ta fram och formulera ett eller flera mål för den egeninitierade tillsynen för kommande period (vanligtvis termin eller år) med utgångspunkt i länets förutsättningar. Exempel på vad som kan ingå i målet/delmålet:
 - Undersöka
 - i. specifika skyddsföreskrifter
 - ii. primära skyddszoner
 - iii. specifika verksamheter, tillstånd och dispenser med mera
 - Klargöra om det finns ett behov av revidering.

- Besöka ett visst antal vattenskyddsområden som länsstyrelsen har tillsyn över.
- Besöka/tillsyna alla industriområden som ligger inom ett vattenskyddsområde.
- Påbörja en lista över verksamheter/åtgärder som skett inom länets vattenskyddsområden.
- Kvalitetssäkra länsstyrelsens information om vattenskyddsområden inklusive vem som är huvudman och kontaktuppgifter dit.
- Öka medvetenheten hos boende i vattenskyddsområdet genom till exempel informationsblad.
- Stämma av med miljöförvaltningen om fördelning av tillsynen samt få en överblick över aktuella ärenden som förekommer hos dem.
- Kontrollera så att karta och föreskrifter stämmer i Skyddad Natur samt i internt web-GIS.
- Kontrollera hur anmälningar, tillstånd och dispenser som fattas med stöd av vattenskyddsföreskrifter följs.

Se ytterligare exempel i ruta 2.

2. Ta fram ett övergripande långsiktigt mål (som sträcker sig över flera perioder/år) för den egeninitierade tillsynen av vattenskyddsområden. Detta kan vara svårt att göra före du har påbörjat din tillsyn och kan därför vara lättare att återkomma till senare. Det underlättar dock resursfördelning och prioritering för kommande perioder om det finns ett långsiktigt mål eller en målbild för hur den egeninitierade tillsynen över vattenskyddsområden ska utföras på din länsstyrelse under en längre tidsperiod. Målet behöver inte vara noggrant formulerat, och kan så klart justeras under tidens gång, men ska ge en fingervisning över vad som ska prioriteras och vad som ska avgränsas framöver. Det kan också behövas flera mål för att uppfylla behovet. Se exempel i ruta 2.

Exempel på ett övergripande långsiktigt mål

Alla vattenskyddsområden i länet ska tillsynas under en treårsperiod med start år 2025 och sedan få regelbunden tillsyn vart tredje år. På sikt kan ändring i intervallet göras utifrån risker, inkomna ärenden etcetera i respektive vattenskyddsområde.

Exempel på delmål för den första perioden

Här antas att planerad tillsyn inte utförts systematiskt och regelbundet under en längre tid. Syftet är att kvalitetssäkra information och öka kunskapen om vattenskyddsområdenas status, aktualitet och risker.

1. Tillsynen ska i första omgången fokusera på primära skyddszoner, inkomna klagomål och uppenbara brister mot skyddsföreskrifterna som kan ses i fält eller som uppmärksammas av huvudman. Tillsynen görs kommunvis.
2. Länsstyrelsens information om vattenskyddsområdet och huvudman ska kvalitetssäkras inklusive kontaktuppgifter och karta.

Exempel på delmål för den andra och efterföljande perioden

Här antas att grundläggande information finns för alla vattenskyddsområden. Tillsynen kan då koncentreras utifrån risker och behov. Det kan vara fördelaktigt att lägga upp olika teman för treårsperioderna för att hålla en jämn och likvärdig tillsyn och för att upprätthålla kompetensen inom området. Det bör dock finnas en flexibilitet då alla vattenskyddsområden är olika och har olika risker.

1. Tillsynsområden (grovt generaliserat)
 - a. växtnäring, djurhållning och skog (eventuellt med växtskydd och kemikalier för jordbruket/skogsbruket)
 - b. kemikalier, växtskydd övriga branscher, väg, salt mm
 - c. markarbeten, avlopp, avfall, övrigt
 - d. börja om från början
2. Genomgång av största riskerna i respektive vattenskyddsområde.

Ruta 2 Exempel på ett övergripande långsiktigt mål och delmål för tillsynen.

Prioritera vattenskyddsområde

Prioritera vilka vattenskyddsområden som ska tillsynas under kommande period/år och eventuellt nästa.

Det underlättar att använda ett register över länets vattenskyddsområden som grund vid prioriteringen. Välj till exempel ut en till tre parametrar som är viktigast och prioritera utifrån dessa. Till exempel att tillsyna de största vattenproducenterna först. Är det svårt kan till exempel en riskmatris användas för att se risker i vattenskyddsområden. Exempel på parametrar att prioritera utifrån:

- Storlek på vattenuttaget/antal hushåll som vattentäkten försörjer.
- Typ av vattentäkt, är vattentäkten som vattenskyddsområdet skyddas i drift eller reservvattentäkt.

- Information från huvudmän och miljönämnder. De som verkar i kommunen kan ha mer detaljerad kunskap om förhållandena på plats, till exempel om det finns problem inom något vattenskyddsområde.
- Huvudmän eller kommuner som länsstyrelsen behöver närmare kontakt med, särskilt om det saknas samarbete idag.
- Kända risker sedan tidigare tillsyn och ärenden.
- Antal/typ av ärenden i vattenskyddsområdet. Är området ärendetungt eller finns det många klagomål. Detta kan ge en fingervisning på om det finns stora risker i området som behöver ses över, till exempel miljöfarliga verksamheter, många enskilda avlopp eller schaktningsåtgärder.
- Geografisk placering, till exempel tillsyna vattenskyddsområden nära varandra för att effektivisera arbetet.
- Miljökvalitetsnormer för vatten, se VISS.
- Dricksvattendirektivet. Dricksvattendirektivets riskbedömningar i tillrinningsområden skulle på sikt kunna utgöra ett material för prioriteringsgrund för tillsyn. Riskbedömningar görs för första gången 2025.

Finns det ingen tidigare information går det helt enkelt att börja med ett vattenskyddsområde eller en grupp av områden, till exempel de största eller de som ligger närmast kontoret för att påbörja en kunskapsbas.

Tänk på att gruppering av områden kan effektivisera tillsynen, särskilt om det finns vattenskyddsområden med samma huvudman och/eller om platsbesök ska genomföras. Grupperingar kan till exempel göras kommunvis, uppdelat på vattenproducent eller geografisk placering. Gruppering kan till exempel göras utifrån närliggande vattenskyddsområden. Om det finns ett högt prioriterat vattenskyddsområde, kan det resursmässigt löna sig att tillsyna närliggande områden samtidigt, även om de är lägre prioriterade.

Sammanfattning

Under förberedelserna har du skapat förutsättningar, formulerat mål och prioritering av tillsyn. Kanske till och med en plan som finns nedskriven och går att följa upp och ett register där objekten är prioriterade för åtminstone kommande tillsynsperiod/år. Nu bör det därför finnas en grund inför själva genomförandet av egeninitierad tillsyn av vattenskyddsområden.

Utförande

I kommande avsnitt finns förslag på övergripande planering och genomförande av tillsyn av vattenskyddsområde. För ett konkret exempel på förberedande och genomförande av tillsyn för ett vattenskyddsområde med tillsynsbesök se bilaga 1 "Exempel på ärendegång". Tänk generellt på att:

- Det behövs framförhållning för att boka möten, tillsynsbesök och tid för insamling av information.
- Det bör vara minst två personer som gör eventuella besök i fält utifrån ett säkerhetsperspektiv.
- Det är även bra att vara två på själva ärendet om möjligt. En kan till exempel vara drivande och den andra stöttande. Detta för att kunna

bolla frågor och liknande men också för att kunna täcka upp för varandra vid oväntad frånvaro.

- Det är viktigt att skapa utrymme för god dialog mellan länsstyrelsen, kommunen och huvudmannen, särskilt som ansvar och tillsynsområden delvis överlappar.
- Vilka andra aktörer, så som huvudman eller miljökontor, som bör vara med under besöken styrs av kontakter, prioritering, tid, insamlad information med mera.
- Vattentäktzoner och brunnar är ofta låsta. Ska dessa undersökas närmare behöver därför huvudman följa med.
- Gamla kartor kan vara svårtydda. Ibland behövs hjälp av huvudman eller miljökontor för att lokalisera sig, särskilt vattenintag/brunnar.
- Det är viktigt att nödvändig information om ärendet dokumenteras i myndighetens ärendehanteringssystem. Detta för sökbarhet, information för framtida tillsyn och rättssäkerhet.
- Vid tillsyn av ett vattenskyddsområde kan det vara bra att samtidigt stämma av och kvalitetssäkra länsstyrelsens information om vattenskyddsområdet inklusive vem som är huvudman och kontaktuppgifter dit. Det är också bra att se över behovet av revidering samt få en övergripande bild av dricksvattenförsörjningen i kommunen och om nya vattenskyddsområden behövs.
- För att underlätta i länsstyrelsens arbete med tillsyn kan det vara lämpligt att slå ihop tillsyn av vattenskyddsområden med något annat sakområde. Till exempel kan det vara ett relativt litet jobb att samtidigt tillsyna de vattenuttag som vattenskyddsområdet avser skydda.

Planera tillsyn av ett specifikt vattenskyddsområde

1. Bestäm antal och vilket/vilka områden som ska tillsynas i denna omgång utifrån tidigare plan för perioden/året.
2. Bestäm vilken typ av genomförande som är bäst lämpad med avseende på vattenskyddsområdet samt länsstyrelsens resurser. Ska du faktiskt ut i fält och besöka området eller räcker det med skrivbordstillsyn. Själva typen av tillsyn kan se olika ut för olika områden även inom samma tillsynsrunda. För att komma fram till typ av genomförande kan det underlätta att svara på frågor likt följande:
 - a. Vad är målet med tillsynen?
 - b. Är vattenskyddsområdet helt okänt för huvudman och kommun eller i vilken grad huvudman och miljökontor tar ansvar för området?
 - c. Behöver du se området för att uppfylla målet? Eller för att få en bild över hur huvudmannen tar sitt ansvar över vattenskyddsområdets vattentäkt?
 - d. Vilka personer behöver kontaktas och underlättar det att träffa dem fysiskt?
 - e. Vilka behöver du samla in information ifrån?
3. Ta reda på kontaktuppgifter till huvudman och miljökontor.
4. Kontakta huvudman och miljökontor för kommande insamling av information samt boka eventuellt redan nu in tid för möte och eventuellt besöksdatum.

- a. Om fältbesök ska genomföras, bestäm tidpunkt så det passar säsongen och undvik skollov.
5. Starta upp ett eller flera ärenden i ärendehanteringssystemet enligt lokal rutin, gör till exempel ett ärende per vattenskyddsområde eller ett ärende per kommun.
6. Om dossiernummer eller liknande används rekommenderas ett ärende per vattenskyddsområde bland annat för sökbarheten. Det finns också exempel på att i stället organisera enligt ett diarienummer per kommun.

Exempel på olika typer av genomförande

- Gör ett besök i fält tillsammans med representant från huvudman och miljökontor. Tidpunkten för fältbesöket beror på syftet, till exempel kan det vara olämpligt när marken är snötäckt.
- Ha ett möte med efterföljande besök tillsammans med representant från huvudman och miljökontor. Detta är smidigt för stora områden eller områden där mycket information behöver stämmas av.
- Ha ett möte tillsammans med representanter men gör fältbesöket själva eller endast med representanter från antingen huvudman eller miljökontor.
- Samla in information och ha en dialog på förhand för att sedan vara helt själva ute i fält. Fördel med att vara själva i fält är att besöket blir mer effektivt, detta är lämpligt för små områden som snabbt kan avverkas. Det blir också enklare att åka mellan flera områden i anslutning till varandra. Dock behövs relativt bra kartor.
- Samla in information skriftligt och gör en bedömning utifrån detta utan besök i fält, så kallad skrivbordstillsyn. Det är till exempel lämpligt om du nyss har varit i området, området är inne för revidering, om området ligger långt bort eller om det inte finns resurser för ett fältbesök.
- Endast ett möte med representanterna, fysiskt eller digitalt (en variant av skrivbordstillsyn där du behöver diskutera eller information behöver förtydligas).
- Endast 'ut och kör', kör runt i ett område eller två för att bilda dig en visuell uppfattning om hur vattenskyddsområdet ser ut, är uppdelat och vad som sker där för stunden. På detta vis kan du snabbt bilda dig en uppfattning till prioritering av tillsynen. Det går även att slå ihop med andra typer av ärenden man redan är ute på.

Ruta 3 Exempel på olika typer av genomförande av tillsyn.

Samla in och sammanställ aktuell information

Varje typ av egeninitierad tillsyn startar med att se över gällande skyddsföreskrifter och insamling av information om det/de

vattenskyddsområde/en som ska tillsynas. Det gäller alltså oavsett typ av genomförande.

1. Se över gällande skyddsföreskrifter och dess betydelse.
2. Samla in information, se exempel på information att samla in i ruta 5. Hur du samlar in informationen kan se olika ut. Du kan till exempel ringa och prata med huvudman eller skicka ut ett frågeformulär med frågor till huvudman och miljökontor. Se exempel i bilaga 3 "Frågeformulär". Fördelen med frågeformulär är att den är skriftlig och de kan få tid på sig att svara. Har tillsyn aldrig bedrivits i området kan det vara svårt för någon att svara på frågor om området spontant.
3. Sammanställ den information som finns internt på länsstyrelsen.
4. Gör en checklista. Baserad på informationen i punkt ett och två. Se exempel i bilaga 4 "Checklista".

Hur du som handläggare kan hantera otydliga föreskrifter

Ibland stöter du som handläggare på svårigheter med att tolka olika skyddsföreskrifter. Ibland kan det hjälpa att granska definitionslistan, men ibland saknas även stöd för tolkning där. Ett tips kan då vara att försöka förstå syftet med föreskriften.

Genom att gå igenom det tekniska underlaget i det aktuella ärendet kan du få beskrivningar och motiveringar som kan ge ytterligare insikt i syftet och tillämpningen av föreskriften. Om föreskriften fortfarande är otydlig kan det vara en bra idé att kontakta jurist för att få ytterligare vägledning och tolkning.

Ruta 4 Hur du som handläggare kan hantera otydliga föreskrifter.

Exempel på information att sammanställa och samla in

- Beslut om vattenskyddsområde och särskilt dess karta och föreskrifter.
- Karta över vattenskyddsområde, både original i beslut och eventuella interna GIS-skikt samt vad som visas på Skyddad natur. Samt flygfoto/ortofoto.
- Svar från miljökontor respektive huvudman på utskickat frågeformulär.
- Tidigare tillsynsbesök.
- Se över vilka ärenden (tillstånd, anmälningar, dispenser, klagomål med mera) som länsstyrelsen har haft inom vattenskyddsområdet, åtminstone i närtid. Men också inom andra sakområden (dricksvatten, vattenverksamhet, miljöskydd, skyddade naturområden osv). Ärendekontroll i webbGIS kan hjälpa med detta samt ärendehanteringssystemet. Stäm av med sakkunnig person vid behov.
- Beslut tagna av kommunen med bakgrund av vattenskyddsföreskrifterna.
- Se över risker, verksamheter eller annat av intresse i området. Se till exempel GIS-skikt för potentiellt förorenade områden (MIFO-objekt), bräddavlopp/pumpstationer, dagvattenutlopp och brunnspositioner/zoner. Detta för att väga in i bedömningen om vattenskyddsområdet. Till exempel, motsvarar gällande skyddsföreskrifter dagens riskbild?
- Se eventuellt över andra relevanta föreskrifter, se kapitlet ”Kunskapsbank”.

Ruta 5 Exempel på information att sammanställa och samla in.

Möte och fältbesök

1. Se till att möten och besök är bokade.
2. Genomför möte, telefonsamtal eller besök enligt planering.
 - a. Vid möte/besök:
 - i. Presentationsrunda är trevligt.
 - ii. Sätt de praktiska ramarna för besöket avseende tid och pauser.
 - iii. Förklara länsstyrelsens roll, syfte och fokusområde för just detta besök. Klargör vid behov gränsdragningen till andra myndigheters roller, till exempel kommunens miljöförvaltning.
 - iv. Se till att någon av er eller båda tar minnesanteckningar både av diskussioner och om det finns sådant som behöver följas upp.
 - v. Gå igenom checklistan, ta upp oklarheter utifrån underlaget och frågor.
 - vi. Svara på frågor från deltagarna.
 - vii. Innan mötet/besöket avslutas kan det vara bra att gå igenom checklistan och se till att det inte finns fler

frågetecken. Stäm av kontaktvägar för eventuell uppföljning och fortsatt kommunikation.

- b. Se rutorna 6 och 7 för säkerhet vid fältarbete och tips att tänka på i fält.
- c. Tänk på informationssäkerheten, se generella tips i ruta 8.

Personlig säkerhet vid fältarbete

Det är viktigt att tänka igenom den personliga säkerheten innan fältbesök för att genomföra besöket på ett säkert sätt. Tänkbara risker bör vara upptagna i länsstyrelsens arbetsmiljödokument och de åtgärder som identifierats där ska genomföras vid fältarbete. Vanliga risker hör främst ihop med bilkörning och parkering (fastna i terrängen) men även möten med djur och människor. Rutinerna för hur du gör är olika på olika länsstyrelser. Här är några generella riktlinjer för säkerhet vid fältbesök:

- Förbered genom att undersöka om det finns någon hotbild eller om det pågår känsliga ärenden i området. Det behöver inte vara ärenden som rör vattenskyddsområdet i sig utan andra delar av myndighetens arbetsområde.
- Kontrollera om det finns någon smittskyddsaspekt som gör att det är olämpligt att besöka ett visst område eller om du behöver göra några skyddsåtgärder.
- Åk två kollegor, det underlättar både för den fysiska säkerheten och för kvaliteten på tillsynen. Till exempel att en kör och en är kartläsare och kan göra anteckningar direkt i bilen där det inte passar att stanna.
- Upprätta en säkerhetskontakt. Meddela planerad rutt till en kollega som är kvar på kontoret, kontaktuppgifter och planerad tid för hemkomst.
- Boka bil som gärna har fyrhjulsdrift om du vet att du ska ut på mer svårtillgängliga områden. Kolla upp om det behövs dubbdäck.
- Medtag körkort, tjänstelegitimation och laddad telefon. Om du kör med GPS en heldag kan batteriet ta slut i telefonen. Det kan behövas laddare, powerbank eller extra telefon.
- Passera inte staket och grindar om du inte vet vilka djur som är där.
- Kör inte in på okända småvägar av tveksam storlek.
- Parkera så du har "fritt fram", det minskar risken att bli inparkerad.

Ruta 6 Personlig säkerhet vid fältarbete.

Tips vid fältarbete

- Se till att du är nåbar på jobbtelefon för de personer du ska möta upp.
- Se över rutiner för säkerhet i fält vid din länsstyrelse. Se generella riktlinjer i ruta 6.
- Tips på användbart att ha med sig:
 - Lunchlåda, snacks, vattenflaska.
 - Blyertspenna och anteckningsblock.
 - Utskrifter.
 - Om du har digitalt material: dator/platta med karta och beslut nedsparat i datorn för off-line-användning.
 - Mobiltelefon (för kontakt och för wifi).
 - Profilkläder, som minst reflexväst, inkl. skor/stövlar med spiktrampskydd.
 - Säkerhetskit/förbandslåda

Tips på utskrivna dokument som kan vara bra att ha med sig

- Det sammanställda underlaget inklusive eventuella frågeställningar och följdfrågor.
- Kontaktuppgifter till de du ska möta upp.
- Karta över hela området, fördelaktigt med A3 om området är stort.
- Karta över primär skyddszon/brunnsområden. (Ok skala för inzoomningar är runt 1:5000)
- Flygfoto över hela området, eventuellt en karta inzoomad över en viss plats/verksamhet.
- Information om vad du kan luta dig mot juridiskt (exempelvis bestämmelser där det framgår att du har rätt att gå in på privat mark).
- Skyddsföreskrifter för området.
- Eventuellt andra beslut av vikt.
- Utskrivet papper med länsstyrelsens emblem/logga att eventuellt lägga synligt i parkerad bil.

Ruta 7 Tips vid fältarbete samt tips på utskrivna dokument som kan vara bra att ha med sig.

Informationssäkerhet vid möten och fältarbete

Det är inte bara den fysiska säkerheten som är viktig utan även den information vi arbetar med har stort skyddsvärde. Det är alltid svårt att dra klara gränser när det handlar om säkerhet och sekretess och vi har olika generella riktlinjer på respektive länsstyrelse. Här är exempel på några punkter som kan vara aktuella i en tillsynssituation, oavsett om du sitter på ett möte med en dricksvattenproducent eller gör ett fältbesök:

- Om du besöker någon annans kontor bör du enbart koppla upp dig på säkra nätverk eller ha datorn ouppkopplad.
- Om du har digitalt möte och behöver dela känsliga uppgifter (till exempel kartor med uttagsbrunnar, brunnsområden eller annat utmärkt), gör det enbart på anvisad tjänst.
- Dela känsliga uppgifter enbart med berörda personer som är behöriga och rätt säkerhetsskyddsklassning.
- Om du deltar på externt möte eller är ute i fält och använder utskrivna papperskartor, kan det vara bra att ta med sådana som inte har känsliga uppgifter markerade. Det är lätt att tappa papper. Samma gäller om du växlar mellan att arbeta på kontor och distans.
- Tänk informationsminimering. En aktör, till exempel en verksamhetsutövare som bedriver verksamhet inom vattenskyddsområdet, behöver veta vad som gäller för hen och vilken zon hen befinner sig i, men behöver (ofta) inte veta hur hela zonen är utformad.
- Ta inte med känsliga uppgifter i tillsynsrapporten om det går att undvika, det underlättar vid sekretessbedömning och expediering.

Ruta 8 Informationssäkerhet vid möten och fältarbete.

Dokumentation och efterarbete

Efter tillsyn, oavsett om den har skett som en skrivbordstillsyn, ett platsbesök, ett möte med en dricksvattenproducent eller med en aktör verksam inom vattenskyddsområdet, så behövs dokumentation och administrativt arbete. Syftet är både att fullfölja våra krav på offentlighet, för att säkerställa kvaliteten på våra register och för att bevara information till nästkommande tillsyn.

1. Skriv och expediera tillsynsrapport och/eller beslut om åtgärder eller förbud. Formellt går det inte att ställa krav på åtgärder via en tillsynsrapport men ofta kan mindre brister lösas i en enklare tillsynsrapport.
2. Gör en plan för kort- respektive långsiktig uppföljning. Detta så att även de mindre företeelserna inte glöms bort.
 - a. Bestäm hur eventuella brister ska åtgärdas. Lämplig tidsgräns kan om det är lämpligt tas fram i dialog med den som åtgärden berör.

- b. Sätt eventuellt upp en bevakning till exempel i ärendehanteringssystemet eller enligt lokal rutin.
3. Om det finns misstanke om brott, upprätta en anmälan.
4. Uppdatera dokument hos länsstyrelsen, till exempel objektsregister, minnesanteckningar och kartmaterial.
5. Avsluta ärendet i ärendehanteringssystemet efter att rapporten är diarieförd eller lämna det öppet för eventuell uppföljning som planeras i närtid.

Tillsynsrapport

Skriv en tillsynsrapport som omfattar vad ni har pratat om och vad du sett på plats. Exempel finns i bilaga 5 "Tillsynsrapport".

- Rapporten riktas till huvudman och med kopia till miljökontoret eller till en viss verksamhetsutövare eller aktör inom vattenskyddsområdet.
- Rapporten bör vara kortfattad och inte ta med någon känslig information om möjligt. Ett alternativ till tillsynsrapport är en tjänsteanteckning från tillsynen, beroende på vad som är mest lämpligt i ärendet. Tillsynsrapporten eller tjänsteanteckningen ska diarieföras.

Beslut om föreläggande eller förbud

Om bristerna är stora eller inte åtgärdas efter påpekande bör ett beslut fattas med föreläggande om åtgärd eller förbud. Detta görs i tillsynsärendet eller som ett separat ärende beroende på hur de interna rutinerna ser ut. Beroende på beslutets typ och tidsgräns kan det aktuella tillsynsärendet avslutas med hänvisning till föreläggandet.

För information om hur beslutet utformas, se respektive läns rutiner eller se tips hos Naturvårdsverket (läs mer i Kunskapsbanken i kommande kapitel).

Vid misstanke om brott mot miljöbalken

Enligt 26 kap. 2 § miljöbalken har tillsynsmyndigheten en skyldighet att anmäla överträdelser av miljöbalkens bestämmelser eller föreskrifter som har meddelats med stöd av balken, till exempel en vattenskyddsföreskrift. Brottsmisstanken är bakåtsyftande mot något som redan har hänt och ska därför göras parallellt med tillsynsrapport/föreläggande om åtgärd som är framåtsyftande och ska åstadkomma rättelse.

De paragrafer vi oftast stöter på i arbetet med tillsyn av vattenskyddsområden är antingen misstanke om brott mot områdesskydd enligt 29 kap. 2 § miljöbalken (1998:808) alternativt förseelse mot områdesskydd enligt 29 kap 2 a § miljöbalken (1998:808).

Anmälan om misstanke om brott görs via ett beslut till Polis- eller Åklagarmyndigheten. Använd länsstyrelsens lokala rutiner för åtalsanmälan.

Den som har orsakat en skada på de miljövärden som avses att skyddas i ett vattenskyddsområde kan dömas till straffansvar för brott mot områdesskydd, medan den som bryter mot en föreskrift som meddelats för ett vattenskyddsområde kan dömas för förseelse mot områdesskydd. Bestämmelser om straff vid överträdelse finns i 29 kap. miljöbalken.

Exempel på situationer där åtalsanmälan krävs

- Att förvara kemikalier eller leda ut avloppsvatten där det är förbjudet.
- En åtgärd har genomförts utan ansökt och erhållit tillstånd/anmälan/dispens enligt vattenskyddsföreskrifterna.

Ruta 9 Exempel på situationer där åtalsanmälan krävs.

Administrativt efterarbete

Det skiljer troligen mycket på hur respektive länsstyrelse lägger upp arbetet, men en del administrativt efterarbete bör vara ungefär likvärdigt oavsett länsstyrelse eller hur tillsynen har genomförts (skrivbordstillsyn, fältbesök etcetera). Exempel på vad som kan behöva uppdateras/kontrolleras efter tillsyn:

- Fylla i interna dokument och planeringsverktyg över utförd tillsyn.
- Kontrollera objektsregister över länets vattenskyddsområden.
- Kontrollera att administrativa uppgifter (kartor, tillsynsmyndighet med mera, skyddsföreskrifter) stämmer i Skyddad natur/VIC Natur och uppdatera vid behov. Kontrollera att känsliga uppgifter inte finns i skyddsföreskrifterna, till exempel fastighet för vattenuttaget.
- Kontrollera att karta och attribut stämmer i interna webgis-lager.
- Upprätta/kontrollera objektsregister med företag/verksamheter inom vattenskyddsområdet. Se ruta 10.
- Kontrollera att rätt dokument finns publicerat i länets författningssamling.
- Rapportera internt om det framkommit något av intresse, till exempel till handläggare av lag om allmänna vattentjänster, vattenuttag, miljöfarlig verksamhet, vattenförvaltningen/beredskapssektariatet med flera berörda.
- Kontrollera att aktuellt beslut och karta finns utskrivet för de länsstyrelser som använder backup i pappersformat.

Objektsregister verksamheter och aktörer inom vattenskyddsområde

Det finns inget definierat i lagstiftningen vad objektsregistret ska innehålla utan det behöver anpassas utifrån länsstyrelsens behov. Vilka verksamheter och aktörer som berörs kan skilja sig i olika vattenskyddsområden och även vilka uppgifter som behövs, utifrån vad som regleras i området. Myndigheten bör inte samla in fler uppgifter än vad som behövs för tillsynsuppdraget. Exempel på information som kan vara lämpligt är:

- Kommun
- Namn på vattenskyddsområdet
- Aktuell skyddszon
- Fastighet
- Typ av tillsynsobjekt (till exempel djurhållning, drivmedel, fordonsverkstad) eller aktuella paragrafer
- Verksamhetsutövare
- Kontaktuppgifter

Registret kan till exempel föras i ett Excel-dokument. Notera att registret, beroende på innehåll, kan behöva tas upp i myndighetens förteckning över personuppgiftsbehandlings.

Ruta 10 Objektsregister verksamheter och aktörer inom vattenskyddsområde.

Sammanfattning

Utförandet av tillsyn består sammanfattningsvis av planering av vilka vattenskyddsområden som ska tillsynas, insamling av information som berör dessa och sedan att genomföra själva tillsynen. Visst efterarbete ingår så som att skriva en rapport och dokumentera. Utöver detta kommer sedan en uppföljning som beskrivs i följande avsnitt.

Uppföljning

Det är en oskarp övergång om uppföljningen bör ske i samma ärende som tillsynen eller om ett nytt ärende bör startas upp. Ärendet för planerad tillsyn bör inte fortsätta för länge om möjligt och därför är tidsaspekten en faktor som kan avgöra om det blir ett nytt ärende eller inte. Det kan dock finnas andra praktiska detaljer som spelar in.

Det är även flytande när tillsynen kan anses vara händelsestyrd i stället för initierad. Ett nytt ärende för uppföljande tillsyn bör kunna anses som händelsestyrd.

1. Följ upp genomförd tillsyn. Det kan behövas både under kort och lång tid, se nedan i kommande avsnitt.
2. Utvärdera genomförd tillsyn och uppdatera eventuellt inför kommande period/år och återkom till del 1. I detta skede är det oftast lättast att se över det långsiktiga målet och göra eventuella justeringar. Se avsnitt om utvärdering nedan.

Uppföljning kort tid

Om uppföljning kan ske relativt snart kan ärendet för den planerade tillsynen hållas öppet tills uppföljningen är genomförd, stäm av mot interna rutiner. Exempel kan vara möte eller samtal med kompletterande information eller mindre tidskrävande åtgärder som att ersätta en trasig skylt.

Om tillsynen har riktat sig mot en enskild/verksamhetsutövare som till exempel ska flytta på en gödselstuka eller ordna en invallning till ett oljefat, kan uppföljningen ske i samma ärende så att myndighetsutövningen mot den enskilde är tydlig och lätt att följa.

Uppföljningen kan ske genom telefonkontakt, e-post, digitalt möte eller återbesök beroende på vad det är som behöver följas upp.

Uppföljning längre tid

Detta är främst aktuellt vid ärenden som rör huvudmannen. Om uppföljning behövs vid senare tillfälle avslutas det aktuella tillsynsärendet med beslut/tjänsteanteckning om uppföljning. Exempel på sådana situationer kan vara om huvudmannen behöver sätta upp nya skyltar för vattenskyddsområdet, om det ska uppföras ny inhägnad eller andra tidskrävande åtgärder som kan kräva utredningar, ansökningar eller kontakt med kommun eller fastighetsägare. Verkar det som att en revidering behövs av vattenskyddsområdet kan vi med fördel framföra detta även om vi inte har lagstöd för att kräva åtgärden. Huvudmän kan välkomna dialogen och det är inte ovanligt att när tillsynsärendet avslutas fortsätter dialogen i någon typ av för-samråd inför ett inrättande/revideringsärende.

Uppföljningen kan utföras:

- I ett nytt separat ärende. Ärendena kopplas i Platina (under rubriken "Relaterad information" i ärendekortet).
- Vid nästa planerade tillsynsbesök.

Det behöver avgöras från fall till fall om uppföljningen sker i ett nytt ärende eller avvaktar till nästa planerade tillsynsbesök. Det kan till exempel bero på hur lång cykel den egna länsstyrelsen har för den planerade tillsynen och hur brådskande uppföljningen är.

Utvärdering och utveckling av tillsynen

Att ta lärdom av utfört arbete och att utveckla det framåt är en del av arbetet som inte bör glömmas bort. Uppföljning och utvärdering behöver ske:

- Löpande av mer informell karaktär. Vad fungerar? Vad behöver vi göra annorlunda nästa gång? Fungerar den här rutinen?
- Vid behov i enskilt ärende i den formella ärendehandläggningen.
- Efter ett år och/eller en serie av tillsyn. Vad ska vi ta med till nästa år? Har vi följt planen? Behöver något uppdateras nästa år?
- Uppdatera mallar och dokument allt efter hur erfarenheten byggs upp.

Sammanfattning

Uppföljningen kopplar direkt tillbaka till förarbetet och särskilt de långsiktiga målen. Glöm inte heller bort syftet med tillsynen och vad detta arbete grundar sig i juridiskt. Se kommande kapitel.

Juridiskt stöd för tillsyn

Vattenskyddsområden och dricksvattenförsörjning

Den svenska dricksvattenförsörjningen omfattar ett komplext system med en rad olika centrala, regionala och lokala myndigheter involverade. På den verksamhetsutförande nivån svarar kommunerna ytterst för den allmänna dricksvattenförsörjningen. De allra flesta hushåll i Sverige får sitt vatten via den allmänna vattenförsörjningen. Även offentliga verksamheter som skolor, sjukhus och simhallar samt många företag är anslutna till det kommunala vattenledningsnätet. Förutom kommunalt dricksvatten finns även andra vattenproducenter som exempelvis samfälligheter, företag, restauranger och bed & breakfast som har egen råvattentäkt och egen reningsanläggning i de fall som det behövs.

I miljöprövningsförordningen och miljötillsynsförordningen regleras vilka verksamheter som ska ha tillsyn enligt miljöbalken och vilken myndighet som ska utföra denna. De olika miljöfarliga verksamheterna klassificeras som U-, C-, B- eller A-anläggning beroende på deras komplexitet och i vilken grad de kan anses vara miljöfarliga. Till hjälp för denna tillsyn finns förordningar utfärdade av regeringen och föreskrifter som olika myndigheter fått bemyndigande att skriva. Genom sjunde kapitlet i miljöbalken finns möjlighet att inrätta vattenskyddsområde men detta är inget krav. Det är främst när vattentäkten behöver skyddas mot sådan verksamhet som inte är reglerad i befintlig lagstiftning som ett vattenskyddsområde med skyddsföreskrifter behöver inrättas. Vattenskyddsområdet kan ha en eller flera skyddszoner.

Skyddsföreskrifterna anger vilka åtgärder och verksamheter som är förbjudna, dessa verksamheter kan endast få dispens om åtgärden är förenlig med vattenskyddsområdets syfte och om det finns särskilda skäl. Andra verksamheter kräver tillstånd. Tillstånd ska meddelas om det går att förena tillståndet med villkor som gör riskerna med verksamheten acceptabla i förhållande till vattenskyddsområdets syfte. I vissa fall är det möjligt att neka tillstånd om åtgärden inte går att förena med villkor som gör riskerna godtagbara för vattenskyddsområdets syfte. I föreskrifterna kan det även ställas krav på att en verksamhet ska anmälas. Då ges myndigheten en möjlighet att ange försiktighetsmått för verksamheten.

En ansökan om dispens, tillstånd eller en anmälan ska göras innan verksamheten startar upp. Tillsynsmyndigheten kan sedan kontrollera om villkor i dispens och tillstånd följs och om försiktighetsmått efterlevs genom att bedriva tillsyn.

Det är viktigt att beslut om vattenskyddsområden tas för de råvattentäkter som behöver det och att dessa vattenskyddsområden förvaltas, det vill säga att tillsyn sker regelbundet. Utan tillsynen kan både vetskapen om att man bor och bedriver verksamhet i ett vattenskyddsområde och vilka föreskrifter som gäller där falla i glömska. Tillsynen har den positiva effekten att de som bor och verkar i vattenskyddsområdet informeras om att de befinner sig i ett

vattenskyddsområde och de ges möjlighet att förstå vilka föreskrifter som gäller där. Att arbeta med informationsinsatser är en del av tillsynen.

Dricksvattenproduktion och lagstiftning

EU:s dricksvattendirektiv 2020/2184 har implementerats i Sverige bland annat genom Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2022:12). Föreskrifterna gäller den verksamhetsutövare som i genomsnitt producerar minst 10 m³ dricksvatten varje dygn eller försörjer minst 50 personer med dricksvatten. Varje dricksvattenproducent ska upprätta ett undersökningsprogram som visar att de tar prover på dricksvattnet enligt dricksvattenföreskrifterna. De ska även upprätta en faroanalys som visar negativa påverkansfaktorer i tillrinningsområdet. Från och med 2026 ska dricksvattenproducenterna undersöka råvattnet, det vill säga det vatten som kommer in till dricksvattenanläggningen från en råvattenkälla. Många dricksvattenproducenter analyserar redan råvatten som en del i sina program för driftkontroll. Det möjliggör även för dricksvattenproducenten att få kännedom om avvikelser i råvattenkvalitén. Informationen om råvattenkvaliteten och hur den förändras över tid möjliggör justeringar av dricksvattenreningsprocessen så att utgående dricksvatten uppfyller de krav som ställs i dricksvattenföreskrifterna. Från och med år 2026 kommer även krav ställas på att PFAS ska undersökas om faroanalysen indikerar att det är nödvändigt att undersöka den parametern.

Det är kommunens livsmedelsinspektörer som bedriver tillsyn över hela ledet från råvattenintag till dricksvatten hos användare. Ansvar för dricksvattenproduktionen och distributionen via vattentorn och ledningar ligger ofta på den tekniska nämnden i kommunen eller så har dricksvattenproduktionen lagts ut på ett kommunalt bolag. EU:s dricksvattendirektiv (EU 2020/2184) innebär att en riskbedömning ska genomföras av hela kedjan för dricksvattenproduktion, från tillrinningsområde och uttagspunkt genom försörjningssystem till fastigheterna. Det är vattenmyndigheterna som är ansvariga för riskbedömningen. Den första bedömningen ska vara klar den 12 juli 2027 och ska sedan revideras vart sjätte år (SOU 2021:81).

Möjlighet och ansvar för åtgärder i vattenskyddsområdet

VA-huvudmannen för dricksvattenproduktionen har inte mandat att förelägga eller förbjuda förorenande verksamheter i tillrinningsområdet. Huvudmannen har till uppgift att upprätta en faroanalys som tar upp vad som kan påverka råvattnet negativt i tillrinningsområdet (för mer information om faroanalysen se LIVSFS 2022:12). Faroanalysen fastställs av kommunens livsmedelsinspektörer, men de kan inte heller förelägga eller förbjuda en förorenande verksamhet. Livsmedelsinspektören kan dock förelägga dricksvattenproducenten om kompletterande beredning (rening) om det behövs för att omhänderta en fara som finns i råvattnet och som kan påverka människors hälsa via dricksvattnet. Kommunens miljöinspektörer, som bedriver tillsyn enligt miljöbalken, har rätt att förelägga och förbjuda verksamheter som inte uppfyller kraven enligt miljöbalken och dess följdlagstiftningar. Den myndighet som har tillsynsansvar i vattenskyddsområdet, länsstyrelsen eller kommunen, kan förstås också använda sig av förbud och föreläggande om en verksamhet bryter mot

skyddsområdets föreskrifter. Det kan vara bra för länsstyrelsen att samarbeta med kommunens miljöinspektörer om det finns en för råvattnet negativ påverkanskälla utanför vattenskyddsområdet.

Råvattnet

För att kunna producera dricksvatten används en grundvattentäkt eller en ytvattentäkt. Vattnet som utvinns/tas tillvara benämns råvatten. Provtagning görs på råvattnet för att kunna avgöra vilka reningssteg som behövs för att rena vattnet till en god kvalitet som uppfyller de krav som ställs enligt Livsmedelverkets dricksvattenföreskrifter (LIVSFS 2022:12).

Råvattnets kvalitet beror bland annat på vilka verksamheter som finns i tillrinningsområdet och jordarternas/berggrundens/markmaterialets genomsläpplighet och geokemiska sammansättning. I en lerig jordart, som inte är så genomsläppligt, sprids föroreningar sannolikt ganska långsamt. I en sandig eller grusig jordart, som är mycket genomsläppligt, sprids en förorening fort. Det är ganska vanligt att jordarterna inte är homogena över större områden. Det är dessutom vanligt förekommande att marken är uppbyggd av flera olika jordarter i en lodrät lagerföljd. Grundvatten i berggrund finns framför allt i sprickor (kristallint berg) och i porer och sprickor (sedimentärt berg). Spridningsförutsättningarna för föroreningar kan därför variera mycket.

Verksamheter/händelser som kan påverka råvattenkvaliteten är till exempel:

- Urban miljö; dag- och spillvattenledningar, vägsaltning, bekämpningsmedelsanvändning, energianläggningar, pålning, schaktningsarbeten med mera.
- Förorenad mark som läcker föroreningar till omgivningen.
- Jordbruk; bekämpningsmedel, växtnäringsämnen, växtskyddsmedel och djurhållning.
- Olyckor
- Skogsbruk; bevattning av timmerupplag (fenolförorening), markberedning och upplag.
- Vägar; vägsaltning, vägdagvatten, bekämpningsmedelsanvändning, olyckor, schaktningsarbeten.
- Olika typer av miljöfarliga verksamheter.
- Avfallshantering.
- Hantering av petroleumprodukter och kemiska produkter.

Råvattenkvaliteten kan variera med grundvattennivå (årstidsvariation eller nederbördsvariation) och med klimatförändringar. Både de mikrobiologiska och kemiska parametrarna kan variera. Till exempel kan mängden tillförd organiskt material öka till en ytvattentäkt och händelser med extremväder kan leda både till översvämningar och till råvattenbrist. Kunskap om råvattnets variationer av kvalitet är en förutsättning för att kunna utforma beredning i vattenverket även under de sämsta förhållandena.

Ett förorenat dricksvatten kan få som konsekvens att konsumenten behöver koka dricksvattnet eller att ytterligare reningssteg behövs i beredningsprocessen. I värsta fall kan råvattenkällan inte längre användas och detta förorsakar en stor kostnad för kommunen som ska finna en ny råvattenkälla. Dricksvattenkonsumenten kan bli sjuk av mikrobiologiska

föroreningar eller av kemisk förorening såsom till exempel PFAS som förorenade råvattnet i Kallinge, Ronneby kommun.

Analysresultat av råvatten kan påvisa föroreningskälla

Analysresultat av råvatten kan hjälpa den som genomför tillsyn att se vilken typ av verksamhet som kan vara orsak till föroreningen av råvattnet. För att underlätta kartläggningen av föroreningskällan är det fördelaktigt om dricksvattenproducenten har samlat en tidsserie av data om råvattenkvaliteten över flera år, samt att de har vetskap om naturliga variationer för den specifika råvattentäkten. Finns det ett analysvärde som konstant ökar över tid eller som plötsligt har ökat så kan det vara en indikation på att något har hänt i tillrinningsområdet. Det kan vara en långsiktig förändring kopplat till vattenuttaget eller till klimatförändringar. Analysvärdet kan hjälpa till att visa vilken verksamhet som är förorenande, se exempel nedan i ruta 11. Tillsynen kan då rikta in sig på de verksamheter som förorenar med detta ämne.

Exempel

En inspektör/handläggare som bedriver tillsyn i ett vattenskyddsområde har begärt att få analysresultat från de senaste fem åren från huvudmannen. När dessa studeras närmare går det att se att nitratvärdet har ökat över tid och skapat ett problem för huvudmannen. Problemet kan vara orsakat av spridning av gödsel.

I de föreskrifter som finns med i beslutet om inrättande av vattenskyddsområde finns en föreskrift för primär skyddszon som anger att "det krävs tillstånd för att sprida gödsel". Det innebär att tillsyn av gödselspridning kan genomföras av den som har tillsynsansvar för vattenskyddsområdet.

Inspektören/handläggaren som bedriver tillsyn kontrollerar vilka lantbrukare som finns i primär skyddszon och om någon ny lantbrukare har etablerats i den primära skyddszonen. Därefter kan tillsynsbesök göras och uppgifter gällande vilka gödselgivor som används och när under året det genomförs begäras in.

Visar det sig att en lantbrukare saknar tillstånd begärs en tillståndsansökan in. Har en ny lantbrukare etablerat sig så informeras denne om att en tillståndsansökan ska skickas in. Om gödsel sprids på ett sätt eller med en större mängd än vad som behövs kan lantbrukaren föreläggas att inte bruka mer gödsel än nödvändigt. Här kan "Greppa Näringen" vara en hjälp.

Ruta 11 Exempel på tillsynsärende i ett vattenskyddsområde.

Prövningsmyndighet och tillsynsmyndighet

Kort sagt prövar prövningsmyndigheten ansökningar, till exempel ansökningar om tillstånd och dispenser. Tillsynsmyndigheten kontrollerar att

föreskrifterna som gäller i vattenskyddsområdet efterlevs, inklusive villkor beslutade i beviljade tillstånd och dispenser. Prövningsmyndighet och tillsynsmyndighet kan vara densamma. Prövningsmyndighet för tillstånd respektive dispenser beslutas vanligtvis i samband med ansökan om inrättande. Tillsynsmyndighet är den som har beslutat om vattenskyddsområdet. Tillsynen kan överlåtas till kommunen från länsstyrelsen efter begäran från kommunen.

I många fall är det den kommunala miljönämnden som fattar beslut om tillstånd (med villkor) enligt föreskrifterna. Det blir dock länsstyrelsen som blir tillsynsmyndighet över de beslut som kommunen har tagit om länsstyrelsen är tillsynsmyndighet och tillsynen inte har överlåtit.

För anmälningar inom vattenskyddsområden, se ruta 12.

Anmälningar inom vattenskyddsområden

Anmälningsärenden är en form av tillsyn och ska därför generellt hanteras av tillsynsmyndigheten, men eftersom det finns tillsyn med olika lagstöd kan tillsyn ske parallellt av olika myndigheter på samma plats.

Länsstyrelsen kan enligt 7 kap. 22 § tredje stycket miljöbalken bestämma att anmälningar om en verksamhet eller åtgärd inom ett vattenskyddsområde ska göras hos den kommunala nämnden. Detta ger nämnden möjlighet att vid behov ingripa mot den anmälda verksamheten eller åtgärden utifrån den kommunala tillsynsbefogenhet som följer av 26 kap. 3 § tredje stycket miljöbalken. Överlåtelse av det tillsynsansvar över av länsstyrelsen inrättade vattenskyddsområden som tillkommer länsstyrelsen enligt miljötillsynsförordningen förutsätter dock ett beslut i särskild ordning enligt denna förordning. Enligt Havs- och vattenmyndighetens vägledning (2021) kan det behövas en överlåtelse av tillsynen för att få föreskriva försiktighetsåtgärder med bakgrund av anmälan enligt vattenskyddsföreskrifter. Det är dock inte prövat och kommunen har ett ansvar för miljöfarliga verksamheter även inom vattenskyddsområden. Om länsstyrelsen vill undvika ett överlappande tillsynsansvar kan det vara en fördel att även överlåta myndighetens tillsyn över ett vattenskyddsområde till kommunen i de fall myndigheten bestämmer att anmälan ska ske till den kommunala nämnden.

Eftersom det inte närmare definieras i miljöbalken eller tillhörande förordningar hur en sådan anmälan ska gå till eller hanteras kan det även vara lämpligt att vid upprättande av vattenskyddsföreskrifter tydligt ange vad en anmälan enligt vattenskyddsföreskrifterna innebär.

Ruta 12 Om anmälningar inom vattenskyddsområden.

Ansvarsfördelning av tillsynsansvar mellan kommun och länsstyrelse

För att ta reda på hur ansvaret för tillsyn och provning fördelats mellan länsstyrelse och kommun och komma fram till vilka tillsynsuppgifter och provningsuppgifter som länsstyrelsen har ansvar för har en granskning av juridiken genomförts. Tidigare rapporter och projekt som fokuserat på tillsyn i vattenskyddsområdet har fokuserat på den tillsyn som den kommunala nämnden är ansvarig för. Eftersom nämndens ansvar innefattar både 9 kap. i miljöbalken med följdlagstiftningar och tillsyn utifrån dricksvattenföreskrifterna kan inte länsstyrelsen använda sig av det material som tagits fram. Därför har ett av målen med denna rapport varit att avgränsa och tydliggöra länsstyrelsens tillsynsansvar.

Tillsynsansvar

Länsstyrelsen har tillsynsansvar för de vattenskyddsområden som har beslutats av länsstyrelsen. Detta anges i miljötillsynsförordningen (2011:13) 2 kap. 8 § punkt 1. Den kommunala nämnden har tillsynsansvar när vattenskyddsområdet fastställts av kommunen enligt 2 kap. 9 § punkt 1 i miljötillsynsförordningen.

Den operativa tillsynen av ett vattenskyddsområde består av att övervaka att den som bedriver verksamhet eller vidtar åtgärder inom området följer de skyddsföreskrifter som beslutats för området. Även efterlevnad av villkor i beslut om dispens och tillstånd samt försiktighetsmått i anmälningsbeslut kontrolleras. Tillsynsmyndigheten får även meddela förelägganden och förbud om det behövs samt ingripa för att skydda vattenresursen och syftet med vattenskyddsområdet. Motverkas syftet med vattenskyddsområdet kan föreläggande och förbud beslutas med stöd av 26 kap. 9 § miljöbalken. Detta gäller även om det som behöver åtgärdas inte täcks in av en specifik föreskrift i beslut om vattenskyddsområde. Man kan till exempel använda sig av hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken (tillsammans med 26 kap miljöbalken).

Verksamhetsutövare inom ett vattenskyddsområde behöver naturligtvis följa även övriga bestämmelser som kan vara tillämpliga på verksamheten. Det kommunala tillsynsansvaret ändras inte på grund av att verksamheten ligger i ett vattenskyddsområde.

Den kommunala tillsynen kan till exempel rikta sig mot särskilda försiktighetsmått eller villkor som beslutats för de miljöfarliga verksamheter som faller under 9 kap. miljöbalken, regler om gödselhantering som följer av förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket eller bestämmelser om nedskräpning och avfallshantering som hittas i 15 kap. miljöbalken. Även de verksamheter som varken är anmälnings- eller tillståndspliktiga måste följa de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken. Eftersom kommunernas miljönämnder enligt 26 kap. 3 § tredje stycket miljöbalken har tillsynsansvaret för avfallshanteringen samt för c- och u-verksamheter kan det ibland innebära att länsstyrelse och kommun bedriver tillsyn hos samma verksamhetsutövare.

Överlåtelse av tillsynsansvar

En länsstyrelse kan överlåta ansvaret för tillsynen över vattenskyddsföreskrifterna i ett av länsstyrelsen beslutat vattenskyddsområde till en kommun om kommunfullmäktige begär det. Ett överlåtelsebeslut upprättas då med stöd av 1 kap. 18 § miljötillsynsförordningen. Överlåtelsen kan ske avseende ett specifikt vattenskyddsområde, men kan också omfatta samtliga vattenskyddsområden inom en kommun eller samtliga skyddsområden med undantag av ett eller flera angivna vattenskyddsområden, jfr 1 kap. 19 § miljötillsynsförordningen. När länsstyrelsen bedömer om kommunfullmäktiges begäran ska godtas ska de kriterier för överlåtelse som anges i 1 kap. 20 § miljötillsynsförordningen beaktas.

När länsstyrelsen har överlåtit tillsynen till kommunen innebär det inte per automatik att överlåtelse av provningsuppgifter skett till kommunen. Det är enbart ansvar över tillsynen av skyddsföreskrifter (kontroll över efterlevnaden av vattenskyddsföreskrifter) som har överlåtits samt tillsyn över de villkor som angetts i provningsärenden. Ansvaret för att ta beslut om provningsuppgifter såsom att handlägga ansökan om tillstånd och anmälningar om en verksamhet eller åtgärd är fortsatt länsstyrelsens.

Kommunfullmäktige kan begära att få ta över provningsuppgifterna redan i ansökan om inrättande av vattenskyddsområde. Det beror på att överlåtelse av provningsuppgifter sker med stöd av 7 kap. 22 § 3 stycket. Om kommunfullmäktige väljer att begära överlåtelse redan i ansökan, vilket är att föredra, ska de ange vilka provningsuppgifter de önskar ta över. Kommunfullmäktige kan även lämna en begäran om att få ta över tillsynsuppgifter under ansökningsprocessen om inrättande och då kan ett överlåtelsebeslut enligt 1 kap. 18 § miljötillsynsförordningen tas fram parallellt med det att ansökan om inrättande handläggs. Används denna möjlighet kan tillsynsansvarig myndighet skrivas in i inrättandebeslutet.

Som angetts ovan beslutas överlåtelse av provningsuppgifter från länsstyrelse till kommun med stöd av 7 kap. 22 § 3 stycket miljöbalken.

Läs mer om vad som ingår i provningsmyndighetens arbetsuppgifter respektive tillsynsmyndighetens arbetsuppgifter i avsnittet om provningsmyndighet och tillsynsmyndighet tidigare i detta kapitel.

För den tillsyn som har överlåtit till den kommunala miljönämnden finns ett särskilt ansvar för länsstyrelserna att följa upp och utvärdera den överlåtna tillsynen, se 1 kap. 21 § miljötillsynsförordningen. Kommunen måste ha resurser för att bedriva tillsyn. Det är en förutsättning för att överlåta tillsynen. Länsstyrelsen har även ett ansvar för att vägleda kommunerna i deras tillsynsarbete.

Mer information om överlåtelse finns på Naturvårdsverkets webb. Naturvårdsverket är tillsynsvägledande myndighet när det gäller överlåtelse. Miljösamverkan Sveriges har ett pågående projekt om överlåtelse av tillsyn till kommuner som avslutas hösten 2025.

Överlåtelse och delegation

Beslutanderätten inom en organisation kan delegeras. Inom länsstyrelserna utgår till exempel beslutanderätten från landshövdingen som genom

delegations-, arbets- och handläggningsordningar utser personer med vissa tjänstebefattningar att fatta beslut i myndighetens namn. Även om delegaten har ett tjänsteansvar för de beslut han eller hon fattar kvarstår landshövdingens övergripande ansvar och beslutanderätten kan när som helst återtas.

När tillsynen överläts enligt miljötillsynsförordningen övergår ansvaret för den myndighetsutövning tillsynen innebär till kommunen. Det bör i kommunikationen alltid vara tydligt att det fulla ansvaret för tillsynsbesluten åvilar kommunen.

Det ansvar länsstyrelsen har kvar vid en överlåtelse är att regelbundet följa upp och utvärdera den överlåtna tillsynen och att återkalla tillsynen om förutsättningarna för överlåtelse inte längre finns.

Direktreglering

Det förekommer att kommunen, i befintliga beslut om inrättande av vattenskyddsområde, direkt pekas ut som tillsynsmyndighet i beslutet utan att det är klarlagt att överlåtelsen haft stöd i de bestämmelser som gällde när beslutet fattades eller alltså gäller givet de förändringar i lag och föreskrifter som skett därefter. För att undanröja eventuella oklarheter kan det vara lämpligt att se över sådana beslut och eventuellt fatta ett nytt överlåtelsebeslut med stöd av nu gällande regler.

Den operativa tillsynen

Länsstyrelsens rätt att bedriva tillsyn

Länsstyrelsen ges rätt att bedriva tillsyn inom vattenskyddsområde som inrättats av länsstyrelsen. Lagreglering kring vad som avses med "tillsyn" finns i 26 kap. 1 § andra stycket miljöbalken. Det står i 2 kap. 8 § första stycket 1 miljötillsynsförordningen. Den operativa tillsynen inom vattenskyddsområden innebär att myndigheten kontrollerar att de skyddsföreskrifter som gäller inom de olika skyddszonerna efterlevs. Tillsynsmyndigheten ska även kontrollera efterlevnaden av de särskilda bestämmelser som gäller inom det avgränsade och skyddade området. Det innebär exempelvis att tillse att området skyltas, tillse att meddelade förbud och förelägganden efterlevs, kontrollera att verksamhetsutövare söker nödvändiga tillstånd och följa upp att villkor i tillstånd och försiktighetsmått i anmälningsärendet efterlevs. Dessutom är det tillsynsmyndighetens uppgift att tolka och förklara innebörd och räckvidd i föreskrifterna om det föreligger osäkerhet i ett enskilt fall. Det är lämpligt att tillsynsmyndigheten för vattenskyddsområdet yttrar sig i detaljplaneförfaranden och vid prövning av verksamheter inom området där en påverkan på vattnet kan ske. Observera att en tillsynsmyndighet, såsom exempelvis länsstyrelsen, kan ha både tillsynsansvar och ansvar för prövning. Begreppet tillsynsmyndighet syftar inte enbart på att myndigheten har ansvar för tillsyn.

Vissa föreskrifter är utformade mer som att verksamheten är tillåten om vissa villkor uppfylls. Exempel på det kan vara att en föreskrift om hantering av kemiska bekämpningsmedel "Förbud mot all förvaring av kemiska bekämpningsmedel om den inte sker inomhus i torrt frostfritt utrymme med

tätt och avloppslöst golv”. Här handlar tillsynen om att kontrollera hur förvaringen av kemiska bekämpningsmedel sker.

Föreläggande och förbud

Om verksamhetsutövaren inte uppfyller de krav som ställs får tillsynsmyndigheten meddela förelägganden och förbud med stöd av 26 kap. 9 § miljöbalken. När det gäller föreläggande och förbud ska utformningen, av rättssäkerhetsskäl, vara preciserat och tydligt till sitt innehåll. De förelagda åtgärderna ska också vara proportionerliga, det vill säga det får inte vara fråga om mer ingripande åtgärder än vad som behövs i det enskilda fallet.

Om föreläggandet eller förbudet inte efterlevs får det förenas med vite enligt 26 kap. 14 § miljöbalken. Vite kan i princip användas redan i första skedet, det vill säga tillsynsmyndigheten måste inte avvakta att föreläggandet eller förbudet trotsas. Av proportionalitetsskäl är det ofta lämpligt att avvakta, men om det är särskilt angeläget att föreläggandet eller förbudet följs och/eller om det finns särskild anledning att tro att föreläggandet inte kommer att följas är det lika bra att vitesförelägga direkt. Vid utformning av vitesföreläggandet ska bestämmelserna i lag (1985:206) om viten beaktas.

Om faran för till exempel förorening av råvattentäkten är överhängande kan tillsynsmyndigheten med stöd av 26 kap. 26 § miljöbalken förordna att beslutet ska gälla omedelbart. För att kunna använda omedelbar verkställighet behöver det röra sig om tydliga brott mot skyddsföreskrifterna.

Information och råd till verksamhetsutövare

I tillsynsmyndighetens uppgifter ingår att ge information och råd till enskilda verksamhetsutövare. Syftet är att underlätta för en enskild att uppfylla sina skyldigheter. Tillsynsmyndigheten kan även ge råd om hur en verksamhetsutövare själv kan göra för att komma fram till vilka åtgärder som är lämpliga att göra för att uppfylla sina skyldigheter. Informationen får inte vara av det slag att den som bedriver tillsyn talar om vad som ska göras utan fokuserar mer på vad som ska uppnås. Om informationen ges muntligen bör en tjänsteanteckning göras i ärendehanteringssystemet om vilken information som getts.

Skyldighet att kommunicera

Innan beslut om föreläggande eller förbud fattas bör ärendet skickas på remiss till huvudmannen för vattenskyddsområdet och till kommunens miljö- och hälsoskyddskontor. Det är att föredra att en dialog startas upp med dessa bägge parter samtidigt som tillsynen av vattenskyddsområdet påbörjas.

I 26 § förvaltningslagen anges att en myndighet kan, inom ramen för sitt utredningsansvar enligt 23 §, begära ett yttrande från en annan myndighet eller från någon enskild (remiss). Om en myndighet behöver inhämta yttranden från flera ska det göras samtidigt, om inte ett annat tillvägagångssätt framstår som lämpligare. Det ska framgå av remissen vad yttrandet ska avse och när det senast ska ha kommit in till myndigheten.

Myndigheter ska samverka

När ett vattenskyddsområde sträcker sig över flera kommuner och/eller län är det viktigt att myndigheterna samverkar i tillsynen, så att inte föreskrifterna tillämpas på olika sätt av de tillsynsmyndigheter som har operativt tillsynsansvar.

Miljötillsynsförordningen anger att om två eller flera myndigheter har tillsynsansvar för ett tillsynsobjekt får myndigheterna komma överens om hur ansvaret ska fördelas (miljötillsynsförordningen 2 kap. 2§). Havs- och vattenmyndigheten anser att en sådan överenskommelse bör vara långsiktig och att den kan formaliseras, det vill säga att ett avtal skrivs (miljötillsynsförordningen 1 kap. 17 §). Berörda verksamhetsutövare bör meddelas om vem som är deras tillsynsmyndighet.

Det är viktigt att komma ihåg att länsstyrelsen inte kan förelägga fastighetsägaren enligt lagrum som kommunerna har ansvar över och kommunen kan inte förelägga verksamhetsutövaren enligt föreskrifterna för vattenskyddsområdet om länsstyrelsen har tillsynsansvaret. Hur tillsynsansvaret är fördelat mellan myndigheterna finns angivet i miljötillsynsförordningen.

Samverkan mellan de operativa tillsynsmyndigheterna kan också vara arbetsbesparande i det enskilda fallet. Det kan till exempel vara enklare för kommunens miljönämnd att ingripa mot en olämpligt placerad skrotbil med stöd av till exempel 15 kap. 26 § miljöbalken och kommunens tillsynsansvar över avfallshantering, än det vore för länsstyrelsen att visa att skrotbilen riskerar att förorena vattenskyddsområdet på ett sätt som motiverar ett ingripande inom länsstyrelsens tillsynsansvar.

Exempel på tillsynssamverkan mellan länsstyrelsen och kommunen

Reglerna i 2 kap 2 § miljötillsynsförordningen tar upp om två eller fler myndigheter har tillsynsansvar för ett tillsynsobjekt. Då ska tillsynsmyndigheterna komma överens. Om myndigheterna inte kan komma överens kan den ena myndigheten inte tillämpa de bestämmelser som den andra myndigheten har att tillämpa. Kommunen kan inte utföra ett föreläggande enligt de föreskrifter som gäller för vattenskyddsområde om det är länsstyrelsen som är operativ tillsynsmyndighet. Länsstyrelsen kan inte ingripa enligt bestämmelser i miljöbalken som kommunen har tillsynsansvar för. Det myndigheterna kan komma överens om är att det är onödigt att bägge tillsynsmyndigheterna förelägger utifrån föreskrift som respektive myndighet har att tillsyna utifrån.

Om en skrotbil läcker olja i ett vattenskyddsområde så kan det vara ett brott mot föreskrifterna för vattenskyddsområdet eller i vart fall mot syftet med föreskrifterna. Samtidigt har kommunen tillsyn enligt bland annat 14 kap miljöbalken, nedskräpning. Tillsynsobjektet skrotbil har då två myndigheter som kan ingripa. Det kan vara lättare att använda kommunens regelverk om avfall för att få bort skrotbilen än att visa att skrotbilen kan vara något som förorenar grund- eller ytvatten. Miljötillsynsförordningen anmodar samordning av tillsyn.

Ruta 13 Exempel på tillsynssamverkan.

Äldre lagstiftning och tillsyn

Det finns många vattenskyddsföreskrifter som är gamla och därmed hänvisar till föreskrifter och förordningar som idag har upphört eller ersatts med annan lagstiftning. För mer information se bilaga 6 "Juridisk lathund".

Om det inte är klart utskrivet vem som är tillsynsmyndighet i äldre beslut om vattenskyddsområden är det länsstyrelsen som är tillsynsmyndighet om länsstyrelsen eller domstol har beslutat om vattenskyddsområdet. I en del gamla föreskrifter står det utskrivet vem som är tillsynsmyndighet, till exempel den kommunala hälsovårdsnämnden. Enligt Havs- och vattenmyndigheten gäller inte det strikt juridiskt så i dessa fall är det formellt länsstyrelsen som har tillsynsansvaret.

Skydda vattenresursen och syftet med vattenskyddsområdet

Om en verksamhet eller åtgärd inte regleras i föreskriften eller om föreskriften är så otydligt att den inte kan tillämpas kan kommunens miljönämnd i egenskap av tillsynsmyndighet för miljötillsynen använda sig av förbud eller föreläggande med stöd av 26 kap. 9 § miljöbalken. Detta för att skydda grundvattnet och därmed dricksvattnet. Det behöver inte vara en konstaterad förorening utan att det räcker med att det finns en risk att grundvattnet förorenas.

Exempel

Trafikverket bytte slipers längs järnvägen inom ett vattenskyddsområde och lade då ner kreosotimpregnerade slipers i stället för att använda obehandlade i ek. Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet över vattenskyddsområdet men åtgärden reglerades inte av föreskriften. För att skydda grundvattnet var länsstyrelsen och den kommunala miljönämnden överens om att slipersena skulle bytas ut. Eftersom åtgärden inte reglerades i föreskriften kom länsstyrelsen och miljönämnden överens om att miljönämnden skulle förelägga Trafikverket med stöd av hänsynsreglerna. Länsstyrelsen yttrade sig i ärendet i egenskap av tillsynsmyndighet över vattenskyddsområdet för att ge kommunen stöd i bedömningen i föreläggandet.

Ruta 14 Exempel på samarbete mellan länsstyrelse och kommun.

Egenkontroll

En verksamhetsutövare är skyldig att ha kontroll över sin verksamhet och dess påverkan på miljön. Lagstöd för det finns i 26 kap. 19 § miljöbalken och innebär en skyldighet för verksamhetsutövaren att bedriva egenkontroll, se även förordning (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll. Oftast innebär egenkontrollen att verksamhetsutövaren skapar skriftliga rutiner som säkerställer att föreskrifterna följs. Läs mer om egenkontroll i Naturvårdsverkets handbok om egenkontroll, 2001:3.

Ordningsföreskrifter

I skyddsföreskrifterna finns ibland föreskrifter som vänder sig till allmänheten, så kallade ordningsföreskrifter. Denna typ av föreskrifter fastställs med stöd av 7 kap. 30 § miljöbalken. De företeelser som oftast regleras rör exempelvis framförande av motorbåt, framförande av bil, motorcykel eller skoter på isbelagda sjöar och vattendrag och biltvätt på gatan.

Det kan även finnas lokala kommunala föreskrifter för att skydda människors hälsa och miljön där till exempel avloppsanläggningar för bad-, disk- och duschvatten kan regleras. Dessa föreskrifter beslutas med stöd av 9 kap. 12 § miljöbalken.

Vid behov av att skydda enskilda vattentäkter och vattentäkter som producerar mindre än 10 m³ per dygn eller försörjer färre än 50 personer kan en kommun fastställa ett skydd för vattentäkten med stöd av 40 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. Tillsynen ligger på kommunen. För mer information se rapport 2010:61 "Skydd av vattentäkter med lokala hälsoskyddsföreskrifter" författad av länsstyrelsen Västra Götaland.

Informationsinsatser

En viktig uppgift för tillsynsmyndigheten är att informera om vattenskyddsområdets utbredning och vilka föreskrifter som gäller där. Det är

speciellt viktigt att de som bor eller har fastigheter inom vattenskyddsområdet samt bedriver verksamheter där nås av denna information.

Över tid tillkommer nya boende och verksamheter och det kan vara lätt att glömma vilka föreskrifter som gäller. För att hålla informationen om vattenskyddsområdet levande kan informationen läggas ut på länsstyrelsernas och kommunernas webbsidor eller så kan myndigheterna initiera informationskampanjer. Även myndigheternas sociala medier kan användas för att nå de boende och verksamhetsutövare som berörs.

Det kan också vara värdefullt att ta fram en informationsbroschyr och skicka ut till alla sakägare i skyddsområdet. Hur ofta detta behöver göras får avgöras av den enskilda myndigheten. Observera att arrendatorer och verksamhetsutövare samt boende i området som inte är skrivna på en fastighet inom vattenskyddsområdet inte kommer att nås av denna information. Det är fastighetsägarens skyldighet att informera sina arrendatorer om vattenskyddsområdet och dess föreskrifter enligt lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

Undantag från tillsyn av föreskrifterna

Från länsstyrelsens tillsyn undantas den tillsyn som utövas av Skogsstyrelsen, enligt miljötillsynsförordningen (2017:801) 2 kap 10§. Skogsstyrelsen ansvarar inte för tillsyn av vattenskyddsområdets föreskrifter. Skogsstyrelsen har ansvar för tillsynen i fråga om bland annat biotopskyddsområden avverkning, hyggesbehandling och andra skogsbruksåtgärder.

Från länsstyrelsens tillsyn undantas även den tillsyn som utövas av försvarsinspektören för hälsa och miljö, enligt miljötillsynsförordningen (2017:801) 2 kap. 4§. Försvarsinspektören för hälsa och miljö har ansvar för tillsynen enligt miljöbalken och kontrollen enligt förordning (EU) 2017/625 i fråga om samtliga verksamheter och åtgärder inom Försvarsmakten.

Tillsynsvägledning

Länsstyrelsen ansvarar för tillsynsvägledningen i länet (miljötillsynsförordningen 3 kap. 16 §) och ska vägleda kommunerna och ge dem stöd för att utveckla tillsynen. Länsstyrelsen bör inte ge råd om villkorsformuleringar i beslut såsom till exempel tillstånd utan mer föra en dialog och ge stöd i sakfrågor som berör beslutet. Den situation som behöver förhindras är exempelvis att länsstyrelsen påverkar kommunen gällande vilka villkor som ska finnas med i ett tillstånd.

Avgifter

Länsstyrelsens möjligheter att ta betalt framgår av förordningen (1998:940) om avgifter för provning och tillsyn enligt miljöbalken. När det gäller ärenden enligt 7 kap. ges möjlighet att ta ut provningsavgift för dispensprovning från föreskrifter meddelade enligt 7 kap. 22 § miljöbalken. Det finns ingen allmän bestämmelse som ger länsstyrelsen rätt att ta betalt för tillsyn inom vattenskyddsområden.

Annan myndighets tillsynsansvar

Det finns en skyldighet enligt 1 kap. 16 § miljötillsynsförordningen att uppmärksamma omständigheter som kan föranleda tillsynsåtgärd med stöd av miljöbalken men som omfattas av en annan myndighets ansvarsområde. Om sådana omständigheter uppmärksammas ska ansvarig myndighet kontaktas och få denna information.

Rätt till tillträde

Handläggare från tillsynsmyndigheten har rätt att beträda tomter, fastigheter, byggnader och andra anläggningar för att kunna bedriva tillsyn. Bestämmelser om myndighetens personals rätt till tillträde finns i miljöbalken 28 kap. 1§.

Kunskapsbank

Detta kapitel innehåller samlade länkar och material som kan utgöra ett kunskapsunderlag inför tillsynsbesök eller introduktion av nya handläggare. Materialet är uppbyggt utifrån vanliga förekommande risker och regleringarna inom vattenskyddsområden och har länkar till sammanställningar och vägledningar.

Övergripande vägledning

Havs- och vattenmyndigheten är tillsynsvägläddande myndighet för länsstyrelserna avseende vattenskydd. Tidigare var Naturvårdsverket vägläddande myndighet och därför kan information finnas på bådas webbsidor. Naturvårdsverket är fortfarande vägläddande myndighet för vissa frågor, till exempel för reglering kring cisterner och växtskydd.

Havs- och vattenmyndigheten har tagit fram en rapport som innehåller slutsatser och ställningstaganden kring inrättande av vattenskyddsområden samt tolkning av hur regler inom området bör tillämpas.

- [Havs och vattenmyndigheten, rapport 2021:4, Vägledning om inrättande och förvaltning av vattenskyddsområden.](#)

Naturvårdsverket har kartverktyget ”Skyddad natur” som visar skyddade områden och skyddsform i Sverige. I kartverktyget kan du få information om bland annat vattenskyddsområden och dess yttersta avgränsning samt skyddsföreskrifter för vattenskyddsområden.

- skyddadnatur.naturvardsverket.se

Sveriges Geologiska Undersökningar har information på sin webb om vattenskyddsområden.

- www.sgu.se, sök på [Vattenskyddsområden](#)

Allmän information om vattentäktens förutsättningar

Huvudmannens kontrollprogram tillsynas av kommunen. Ta kontakt med kommunen och för en diskussion om vilka utmaningar som finns. Det kan vara bra att efterfråga resultat från provtagningar vilket ofta finns hos huvudmannen. Det kan också vara bra att efterfråga information om inkomna klagomål, miljöfarliga verksamheter och liknande från miljökontoret.

VISS (VattenInformationSystem Sverige). I VISS finns klassningar och kartor över alla Sveriges större sjöar, vattendrag, grundvatten och kustvatten. Här finns uppgifter om miljö kvalitetsnormer (MKN) för vattenförekomster, samt uppgift om nuvarande status. Det går också att se riskbedömningar för olika vattenförekomster. Notera att uppgifterna i VISS gäller en hel vattenförekomst, sällan bara en vattentäkt.

För grundvattenförekomsterna beaktas vattenförekomstens användbarhet som råvattenkälla i miljö kvalitetsnormerna, dock inte för specifika vattentäkter utan för vattenförekomsten som helhet. För ytvatten övervakas många parametrar som är av betydelse för till exempel vattenförekomstens

ekologiska funktion men som inte alltid är relevanta för vattenförekomstens användbarhet som vattentäkt. Det kan vara värdefullt inför tillsyn, särskilt för grundvattentäkter, att kontrollera status i VISS.

I och med dricksvattendirektivet kommer riskbedömningar göras specifikt för vattentäkter och dricksvattenkvalitet. Det kommer också föreslås åtgärder, till exempel behov av nytt vattenskyddsområde eller revidering av vattenskyddsområde. Dessa bedömningar bör utgöra underlag vid prioritering och planering av tillsyn av vattenskyddsområden. SGU:s föreskrifter har uppdaterats för att implementera dricksvattendirektivet. Havs- och vattenmyndigheten arbetar med liknande föreskrifter om riskbedömningar för ytvattentäkter.

- <https://viss.lansstyrelsen.se/>
- <https://viss2.lansstyrelsen.se> (under utveckling vid framtagande av detta dokument)
- Se mer på www.sgu.se och [SGU-FS 2024:1](#)
- www.vattenmyndigheten.se > [Startsida](#) > [Vattenförvaltning](#) > [EU:s dricksvattendirektiv](#)

Inom den regionala miljöövervakningen kan det finnas analysresultat från provtagning av yt- och grundvatten. Ta kontakt med en handläggare på länsstyrelsen som arbetar med miljöövervakning för att ta del av analysresultat.

I databasen "Brunnar" (även känt som brunnsarkivet) finns information om landets vatten- och energibrunnar som är borrhade efter 1976. Uppgifterna lämnas av brunnsborrhare (enligt Lagen (1975:424) om uppgiftsskyldighet vid grundvattentäktsundersökning och brunnsborrning) och privatpersoner. Databasen är inte fullständig, bland annat är det ovanligt att grävda brunnar (som inte omfattas av ovan nämnd lag) finns registrerade, även om det förekommer. Det kan finnas uppgifter om brunnars läge, användningsområde och tekniska data som vattenkapacitet och vattennivå (vid borrning).

- [Sgu.se > Grundvatten > Brunnar och dricksvatten > Databasen brunnar, tryck på Kartvisare Brunnar](#)

På SGU:s webbsida finns många uppgifter om grundvatten.

- [Start > Grundvatten > Inmatning av grundvattenuppgifter](#)

Övergripande information om tillsyn

Naturvårdsverket har tagit fram en grundläggande vägledning om tillsyn generellt enligt miljöbalken. Tillsynsvägledningen innehåller information om planering av tillsyn, genomförande av tillsyn och vilka ingripande åtgärder som kan vidtas.

- [Naturvårdsverket.se > Vägledning och stöd > Miljöbalken > Tillsyn enligt miljöbalken](#)

Det finns även en äldre handbok om tillsyn framtagen av Naturvårdsverket:

- [Naturvårdsverket, Operativ tillsyn, Handbok 2001:4 \(2001\). Naturvårdsverkets förlag.](#)

På Naturvårdsverkets webb finns även vägledning om hur beslut utformas.

- [Start > Vägledning och stöd > Miljöbalken > Tillsyn enligt miljöbalken > Ingripande, tvångsåtgärder och sanktioner > Beslut](#)

Det finns även vägledning om misstanke om miljöbrott.

- [Start > Vägledning och stöd > Miljöbalken > Tillsyn enligt miljöbalken > Ingripande, tvångsåtgärder och sanktioner > Misstanke om brott](#)

Länsstyrelsen Dalarna har tagit fram en rapport om reglering av vanligt förekommande risker inom vattenskyddsområden. Rapporten är främst framtagen för att undvika dubbelreglering vid inrättande men kan också vara intressant att läsa för att fördjupa sig kring regleringar av vissa risker.

- [Reglering av vanligt förekommande risker. Rapport nummer 2024:01. Diarienummer 10131-2023.](#)

Miljösamverkan Skåne har genomfört ett projekt om tillsyn i vattenskyddsområden. Materialet togs fram för att underlätta för kommunerna att genomföra tillsyn inom vattenskyddsområden samt öka samarbetet mellan kommunerna och länsstyrelsen. Materialet berör flera olika tillsynsområden som kan vara aktuella att titta på vid tillsyn av vattenskyddsområden. Materialet kan begäras ut från länsstyrelsen Skåne.

Överlåtelse av tillsyn

Tillsyn kan överlåtas från länsstyrelsen till kommunen. Naturvårdsverket har tagit fram en vägledning om ansvarsfördelning och överlåtande av tillsyn. Ansvarsfördelningen enligt miljöbalken är fördelat mellan flera centrala myndigheter, länsstyrelser och kommuner. På Naturvårdsverkets webbsida beskrivs ansvarsfördelning och förutsättningarna för överlåtelse av tillsyn.

- [Naturvardsverket.se > Vägledning och stöd > Miljöbalken > Tillsyn enligt miljöbalken > Om tillsyn > Ansvarsfördelning och överlåtelse av tillsynen, tryck på Läs mer](#)

Det finns en sammanfattad vägledning från Naturvårdsverket om överlåtelse av tillsyn.

- [Naturvårdsverket, 2020-01-30: Vägledning om överlåtelse av tillsyn](#)

Miljösamverkan Sverige arbetar under 2024 och 2025 med ett projekt om överlåtelse av tillsyn till kommuner.

- [Miljösamverkan Sverige > Metodik > Överlåtelse av tillsyn till kommuner](#)

Vägledning om enskilda tillsynsområden

Vid inrättande av vattenskyddsområden tas en hel del underlag fram. En del av underlaget är ofta ett tekniskt underlag och en riskbedömning. I underlaget från framtagandet av vattenskyddsområdet finns alltså en hel del uppgifter om vilka de största riskerna är för respektive vattentäkt, och en bakgrund till de föreskrifter som beslutas. Detta underlag kan användas vid prioritering mellan vilka verksamheter som ska tillsynas. Det kan också finnas uppgifter om sårbarheten utifrån geologiska förutsättningar för vattenskyddsområdet.

Vid tillsyn kan det vara lämpligt att göra överväganden om det finns behov av översyn av skyddsföreskrifterna, och att kommunicera det till huvudmannen om förutsättningarna har ändrats.

Äldre vattenskyddsområden kan ibland sakna denna typ av dokumentation, men det finns ofta för nyare skyddsområden.

Enligt Havs- och vattenmyndighetens vägledning om inrättande och förvaltning av vattenskyddsområden från 2021 ska skyddsområdet vid inrättandet avgränsas på ett annorlunda sätt jämfört med tidigare vägledning. Detta innebär att avgränsningen av vattenskyddsområden kan variera mer än tidigare, då avgränsningen oftast skedde utifrån rinntider. Vid tillsyn är det viktigt att beakta till exempel behovet av att kontrollera om vattenskyddsområdets syfte fortfarande uppfylls med nuvarande avgränsning och även utifrån eventuella verksamheter tillkomna efter inrättandet, samt att uppmärksamma huvudmannen på om detta är fallet. Då kan det till exempel behöva beaktas om markanvändningen skiljer sig mot hur det såg ut vid inrättandet (till exempel om det finns nyligen anlagda exploaterade områden i vattentäktens avrinningsområde). Det kan vara relevant att beakta vid bedömningar om vattenskyddsområdet med föreskrifter fortfarande uppfyller syftet.

Enskilda avlopp

Havs- och vattenmyndigheten har vägledning med information om risker kopplat till enskilda avlopp i vattenskyddsområden samt exempel på domar om enskilda avlopp inom vattenskyddsområden på sin webb.

- [Havochvatten.se > Avlopp och dricksvatten > Små avloppsanläggningar > Vägledningar för prövning och tillsyn av små avlopp > Vägledning för prövning av små avlopp > Processen för prövning > Bedömning > Bedömning av tillåtlighet, vattenskydd, naturvård, fornlämningar med mera > klicka på Vattenskyddsområden](#)

Se domar på Havs- och vattenmyndighetens webb om vattenskyddsområden och små avloppsanläggningar:

- [Vattenskyddsområden - Vägledning för prövning av små avlopp - Avlopp och dricksvatten - Havs- och vattenmyndigheten \(havochvatten.se\)](#)

Spillvatten och dagvatten

Spillvatten riskerar att sprida orenat vatten som innehåller till exempel sjukdomsframkallande mikroorganismer och näringsämnen till vattentäkter. Dagvatten kan innebära utsläpp av föroreningar och mikroorganismer i varierande halt beroende på vilka områden som avvattnas. Dagvattensystem kan också vara den väg som släckvattnet från olika verksamheter rinner.

Bräddningar är tillfälliga utsläpp av orenat avloppsvatten till vattendrag och sjöar när reningsverk eller ledningar är överbelastade och vattenmängden är större än vad ledningssystemet klarar av. För att få information om bräddpunkter i ledningsnäten kan du vända dig till respektive kommun, tillsynsansvaret ligger generellt hos kommunen.

Släckvatten

Miljösamverkan Västra Götaland har haft ett projekt om släckvattenhantering som innehåller ett avsnitt om släckvattenutredningar. Materialet kan begäras ut från Miljösamverkan Västra Götaland.

Kemiska bekämpningsmedel

Havs- och vattenmyndigheten och Naturvårdsverket har tagit fram en vägledning som vänder sig till tillsynsmyndighet och verksamhetsutövare som hanterar kemiska bekämpningsmedel inom vattenskyddsområden. Stöd och råd finns för utformning av en ansökan, men också i hur prövningen bör genomföras hos myndigheten.

Datorprogrammet MACRO-DB används ofta i samband med tillståndsprövning för att bedöma risken att ett växtskyddsmedel transporteras genom marken från ett fält till yt- eller grundvatten.

- [Havs- och vattenmyndigheten, 2022. Rapport 2022:22, Tillstånd till användning av växtskyddsmedel inom vattenskyddsområde](#)
- [Havochvatten.se > Avlopp och dricksvatten > Dricksvatten och vattenskydd > Vattenskyddsområde - Hantering av kemiska bekämpningsmedel](#)
- [www.slu.se, sök på MACRO-DB](#)

Naturvårdsverket har föreskrifter som gäller vid spridning och viss övrig hantering av växtskyddsmedel. Föreskrifterna innehåller bestämmelser om den närmare tillämpningen av förordningen (2014:425) om bekämpningsmedel.

- [Naturvårdsverkets föreskrifter om spridning och viss övrig hantering av växtskyddsmedel \(NFS 2015:2\), ISSN 1403-8234](#)
- [Förordningen \(2014:425\) om bekämpningsmedel](#)

Havs- och vattenmyndigheten och Centrum för kemiska bekämpningsmedel (CKB) har tagit fram en rapport där vattenskyddsområden med låg risk för påverkan från växtskyddsmedel identifieras. Risken bedöms vara så låg, att ingen ytterligare prövning vid sidan av det ordinarie regelverket behövs. I rapporten beskrivs förslag på bedömningsmetoder för grundvatten respektive ytvatten samt att diskutera olika nivåer för säkerhetsmarginaler.

- [Identifiering av vattenskyddsområden med låg risk för påverkan av växtskyddsmedel \(Havs- och vattenmyndighetens rapport 2018:14, CKB rapport 2018:1\)](#)

Växtnäringsämnen

Havs- och vattenmyndigheten har tillsammans med Jordbruksverket tagit fram en rapport som innehåller stöd kring juridiska och praktiska frågeställningar som kan uppkomma vid prövning och tillsyn av gödselhantering inom vattenskyddsområden. Rapporten ger vägledning främst kring risken för att nitrat utlakas till grundvatten samt vilka odlingstekniska åtgärder som kan vidtas på gårdsnivå för att minska en sådan belastning. Här finns exempel på utformning av villkor i tillstånd där det krävs särskild prövning enligt vattenskyddsföreskrifter, eller krav som kan komma att formuleras i ett föreläggande enligt 26 kap 9 § miljöbalken efter att tillsyn bedrivits på platsen.

- [Havs- och vattenmyndighetens rapport 2019:26: Hantering av gödsel inom vattenskyddsområde för grundvattentäkt. Vägledning kring riskbedömning och regeltillämpning med avseende på risk för läckage av nitrat till grundvattnet.](#)

Havs- och vattenmyndigheten har en rapport som syftar till att ge vägledning kring bedömningar av platsspecifika riskfaktorer som styr läckage av kväve till grundvatten. Rapporten är ett underlag och komplement till vägledning 2019:26, Hantering av gödsel inom vattenskyddsområde för grundvattentäkt.

- [Havs- och vattenmyndighetens rapport 2019:25: Jordbruk och läckage av nitrat till grundvatten](#)

Skogsstyrelsen har information om skogsmarksgödsling på sin webb. Gödsling kan öka kvävehalten i omkringliggande vattendrag. En skyddszon mot sjöar och vattendrag och annan skyddad mark (som vattenskyddsområden) måste lämnas ogödslad. I 30 § Skogsvårdslagen anges vilken miljöhänsyn som bör visas vid gödsling. Läs mer på Skogsstyrelsens webb:

- [www.skogsstyrelsen.se, sök på Skogsvårdslagen](#)
- [www.skogsstyrelsen.se, sök på Gödsling](#)

Cisterner, spilloljor och brandfarlig vara

Utsläpp av petroleumprodukter av olika slag riskerar att i låga halter förorena vattentäkter, och kan även ge lukt och smak på dricksvattnet.

Naturvårdsverket har föreskrifter om skydd mot mark- och vattenförorening vid hantering av brandfarliga vätskor och spilloljor där det finns särskilda regler som gäller inom alla vattenskyddsområden:

- [Naturvårdsverkets föreskrifter om skydd mot mark- och vattenförorening vid hantering av brandfarliga vätskor och spilloljor NFS 2021:10, ISSN 1403-8234](#)

Naturvårdsverket har även tagit fram vägledningsmaterial som stöd vid tillämpning av Naturvårdsverkets föreskrifter om skydd mot mark- och vattenförorening vid hantering av brandfarliga vätskor och spilloljor.

- [Naturvardsverket.se > Vägledning och stöd > Kemikalier > Brandfarliga vätskor och spilloljor i cisterner och lösa behållare, se Stöd vid tillämpningen av föreskrifterna](#)

Fordonstvätt

Fordonstvätt kan innebära utsläpp av föroreningar till vattentäkter.

Naturvårdsverket har information och tillsynsvägledning om fordonstvättar. Tillsynsvägledningen omfattar såväl anmälningspliktiga som icke anmälningspliktiga fordonstvättar som tvättar motorfordon.

- [Naturvardsverket.se > Vägledning och stöd > Branscher och verksamheter > Fordonstvättar](#)

Beroende på hur regleringen ser ut i respektive skyddsföreskrifter kan tvätt av fordon och maskiner även rikta sig till fastighetsägare inom vattenskyddsområdet.

Uttjänta fordon

Uttjänta fordon kan vara farligt avfall, och läckage av föroreningar riskerar ske till vattentäkter.

Naturvårdsverket har information om bilskrotning. Det finns en förordning om producentansvar för bilar. I samband med att förordningen trädde i kraft infördes en ny bestämmelse i avfallsförordningen (2020:614) som innebär att innehavaren av en uttjänt bil från och med 1 maj 2023 inte får lämna den till någon annan än en producent, producenternas mottagningssystem eller en auktoriserad bilskrotare.

- [Naturvårdsverket.se > Vägledning och stöd > Avfall > Bilskrotning](#)

Skogsbruk

Skogsavverkning kan leda till minskat vattenupptag och minskad avdunstning, vilket kan ge en höjd grundvattennivå. Avverkning kan också innebära nedbrytning av organiskt material (rötter med mera) som leder till högre halter av organiskt material och högre halter av totalkväve. Den förändrade markstrukturen kan också ge höjd grundvattennivå och förändrad grundvattenkemi – till exempel lägre pH och reducerande förhållanden som leder till ökad löslighet av metaller, och högre halter av organiskt material. Höjd grundvattennivå kan ge ökad transport till vattendrag. Effekter av stormfällning/skogsavverkning kan observeras i SGU:s övervakning. Effekt av avverkad skog och påverkan på mark. Data från SGU:s övervakning kan användas som referensmaterial. Det varierar mellan olika vattentäkter och beroende på hur stora områden som avverkas.

Skogsstyrelsen har information om avverkningsanmälningar för skog. Informationen finns i ett kartskikt och visar områden som anmälts för avverkning.

- [Skogsstyrelsen.se > Meny \(längst upp till höger\) > Självservice > Karttjänster > Skogliga grunddata > Karttjänst Skogliga grunddata](#)

Motsvarande kartskikt kan finnas på länsstyrelsernas interna webbGIS.

Även annan skogsbruksverksamhet kan komma att påverka ett vattenskyddsområde, till exempel byggande av skogsbilväg, skogsmarksgödsling, askåterföring, skyddsdikning och dikesrensning. Generell information, som inte är specifik gällande inom vattenskyddsområden finns på Skogsstyrelsens webb:

- [www.skogsstyrelsen.se, sök på Askåterföring](#)
- [www.skogsstyrelsen.se, sök på Skogsbilvägar](#)
- [www.skogsstyrelsen.se, sök på Dikning](#)

Skogsstyrelsen har information om körskador på sin webb.

- [Skogsstyrelsen > Bruka skog > Skogsskador > Körskador](#)

Masshantering, schaktning och borrhning

Schaktning, grävning och borrhning kan innebära en risk genom att kortare kontaktvägar skapas mellan markytan och grund- eller ytvatten. Spill från olyckor kan snabbare nå vattnet och orsaka en förorening. Upplag av massor riskerar att läcka föroreningar till vattnet.

Naturvårdsverket har vägledning kring masshantering och användning av massor i anläggningsarbeten. I vägledningen beskrivs till exempel vilken lagstiftning som är tillämplig och hur massorna bör undersökas.

- [Naturvårdsverket.se > Vägledning och stöd > Avfall > Masshantering och användning av massor i anläggningsarbete](#)

SGU har i samverkan med ett antal andra organisationer tagit fram en vägledning för att borra brunn: Normbrunn -16. Normbrunn - 16 är en vägledning som stöd för borrentreprenörer, tillståndsgivare och fastighetsägare. Det finns ett särskilt kapitel i vägledningen som beskriver borrhande av energibrunn i vattenskyddsområden.

- [Sveriges geologiska undersökning, Normbrunn - 16, daterad december 2016](#)

Geoguiden har tagit fram en guide om geoenergi för kommunala handläggare där det står en del generell information och också om borrhning i vattenskyddsområden.

- [www.geoguiden.se > Borrhning och brunnar > Trycksaker, se Geoguiden](#)

Miljöfarlig verksamhet

Miljöfarlig verksamhet är all användning av mark, byggnader eller anläggningar som kan medföra störningar för människors hälsa eller miljön. Kartskikt med information om tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter finns på länsstyrelsernas externa och interna webbGIS. För att få information om anmälningspliktiga verksamheter eller andra miljöfarliga verksamheter, vänd dig till respektive kommun.

Förorenade områden

Länsstyrelserna har ett kartskikt som visar förorenade områden. Kartskikten finns att hitta på länsstyrelsernas externa och interna webbGIS. Kännedom om förorenade områden kan vara till hjälp vid bedömningar av till exempel tillstånd för schaktning inom vattenskyddsområden.

- [EBH-stödet](#)

Seveso

Verksamheter som hanterar eller lagrar stora mängder av kemikalier kan omfattas av Sevesolagen. Denna syftar till att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor. För information om dessa, kontakta handläggare på länsstyrelsen som har tillsyn över Seveso-anläggningarna.

Materialtäkter

Täktverksamhet innebär utvinning och bearbetning av bland annat berg, naturgrus, morän, matjord och torv. Naturvårdsverket har vägledning om täkter.

- [Naturvårdsverket.se > Start > Vägledning och stöd > Branscher och verksamheter > Täkter](#)

I länet kan det också finnas en regional materialförsörjningsplan där det kan finnas ytterligare information om materialförsörjningsintresset och eventuella konflikter med dricksvattenintresset.

Fysisk planering

En god kontakt mellan planavdelningen och vattenskyddshandläggare är rekommenderat för att möjliggöra att synpunkter kan lämnas på ett tidigt stadium när förändringar görs av mark- och vattenanvändningen i ett vattenskyddsområde.

Domar

Havs- och vattenmyndigheten har en sammanställning om rättsfall och beslut som kan vara vägledande:

- [Avlopp och dricksvatten › Dricksvatten och vattenskydd › Domar och beslut om vattenskydd](#)

Rättspraxis

Regeringsbeslut M 2012/3413/Me. Beslut om vattenskyddsområde och dess zonindelning som överklagas av jordbrukare.

Mark- och miljööverdomstolen, Svea hovrätt, 2018-06-26, Mål M 3292-17. Ingen dispens gällande förbud mot lagring av farligt avfall. Särskilda skäl föreligger inte.

Mark- och miljööverdomstolen, Svea hovrätt, 2020-12-08, M 12143-19. Bortledning av grundvatten i samband med fortsatt och utökad täktverksamhet. Ingen dispens. Inga särskilda skäl föreligger.

Mark- och miljööverdomstolen, Svea hovrätt; 2022-01-26, M 14036-20. Dispens ska ges för borrhning av brunnar för energiändamål för ett antal flerbostadshus. Återförvisas till länsstyrelsen som ska ange villkor för dispensen,

Mark- och miljööverdomstolen, Svea hovrätt, 2016-10-31, mål nr M 5823-16. Golfklubb får sprida växtskyddsmedel inom primär skyddszon.

Mark- och miljööverdomstolen, Svea hovrätt, 2017-05-04, M3737-16. Utsläpp av transformatorolja inom vattenskyddsområde för kommunal vattentäkt där Trafikverket bedriver järnvägsverksamhet.

Mark- och miljööverdomstolen, Svea hovrätt, 2022-01-26, M7756-20. Dispens ska ges för bergvärme för fastigheter inom vattenskyddsområde. Återförvisas till länsstyrelsen som ska ange villkor.

Mark- och miljödomstolen, Umeå, mål nr M 372-20. Tillstånd till cistern. Rör hantering av brandfarliga vätskor inom Bergnäsets vattenskyddsområde. Handlar om invallning av cistern.

Mark- och miljödomstolen, Vänersborg, mål nr M 4112-14. Tillstånd till hantering av petroleumprodukter och kemiska produkter inom skyddszon för Lygnern-Fjärås vattentäkt i Kungsbacka kommun. Gäller huvudmannens lagring av petroleumprodukter i cistern

Mark- och miljödomstolen, Växjö, mål nr M 729-17. Förbud mot att sprida bekämpningsmedel utan tillstånd inom vattenskyddsområde på fastighet Vanneberga 1:31 i Hässleholms kommun.

Mark- och miljödomstolen, Nacka, mål nr 7816-23 Förbud mot att bolaget bedriver krossning, och hantering av restbetong och andra massor i avvaktan på nytt tillstånd vid ägarbyte.

Mark- och miljödomstolen, Växjö, mål nr M 4091-12. Av koncessionsbeslut framgår för Svenska Kraftnät framgår att ledningen ska förläggas genom Ignaberga vattenskyddsområde och vilken sträckning som ska gälla. Kommunen kan inte vägra tillstånd till ledningens anläggande med hänvisning till skyddsföreskrifterna för vattenskyddsområdet. Se även framställan från alla parter och kommentar.

Mark- och miljödomstolen, 2023-08-22, mål nr M 1090-23. Avslag på ansökan om dispens för bergvärme.

Bilagor

Bilaga 1. Exempel på ärendegång

Bilaga 2. Exempel på bokningsmeddelande

Bilaga 3. Exempel på frågeformulär

Bilaga 4. Exempel på checklista

Bilaga 5. Exempel på tillsynsrapport

Bilaga 6. Juridisk lathund

**Bilaga 7. Exempel på processschema tillsyn av
vattenskyddsområden**

**Miljösamverkan
Sverige**